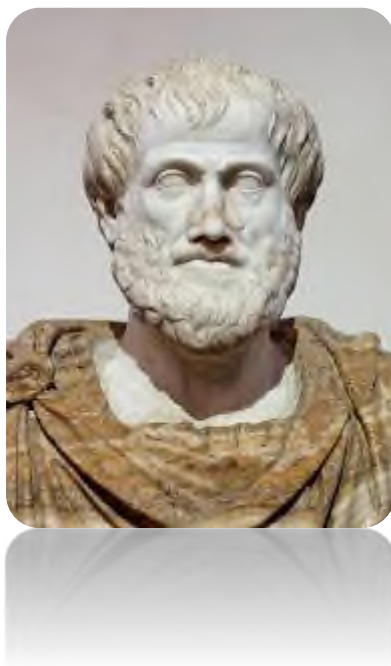

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**

Факультет гуманітарної та економічної освіти

Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

В. А. ФЕДЬ   Г. Д. ЄМЕЛЬЯНЕНКО   Л. В. АБИЗОВА

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ
І ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ
ОЛІМПІАДИ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
«ФІЛОСОФІЯ» ТА «ПРАВОВИЗНАВСТВО»**

Слов`янськ - 2021

**УДК 378.016:[1+34](072)
М54**

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»
(протокол № 8 від 30 червня 2020 року)*

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

В.А. Федь, Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова

ВІДПОВІДАЛЬНІ РЕДАКТОРИ:

В.А. Федь доктор філософських наук, професор
Г.Д. Ємельяненко доктор філософських наук, професор
Л.В. Абизова кандидат філософських наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

І.А. Федь доктор філософських наук, професор
Г.О. Дьяковська - кандидат філософських наук, доцент

М54 Методичні вказівки до проведення I етапу Всеукраїнської студентської олімпіади з навчальних дисциплін «Філософія» та «Правознавство» / В.А. Федь, Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова. Слов'янськ, 2021. 128 с.

ISBN 978-966-316-8

Методичні вказівки створено на основі досвіду викладання навчальних дисциплін «Філософія (філософія, релігєзнавство, логіка)» та «Правознавства» у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Матеріал репрезентовано згідно з кредитно-трансферною системою оцінювання знань студентів: теоретичні завдання, тестові завдання відкритої форми і тестові завдання закритої форми, рекомендована література, критерії оцінювання. додатки.

Розраховано на студентів, викладачів філософських та правових дисциплін, всіх, хто цікавиться вивченням філософії та правознавства.

УДК 378.016:[1+34](072)

© В.А. Федь, 2021
© Г. Д. Ємельяненко, 2021
©Л. В. Абизова, 2021

ЗМІСТ

<i>Загальні положення</i>	5
I. РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЯ	7
1.1. Мета й завдання навчальної дисципліни	8
1.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.....	11
1.3. Рекомендована література.....	19
1.4. Приклад завдань.....	24
1.5. Глосарій.....	32
II. РОЗДІЛ ПРАВОЗНАВСТВО	83
2.1. Мета й завдання навчальної дисципліни	84
2.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.....	88
2.3. Рекомендована література.....	92
2.4. Приклад завдань.....	98
2.5. Глосарій.....	106
Критерії оцінювання	126
<i>Додаток № 1</i>	127

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ФІЛОСОФІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

УКЛАДАЧІ:

Федь В.А. - доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ємельяненко Г. Д. - доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Абизова Л. В. - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Федь І.А. - доктор філософських наук, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Дьяковська Г.О. - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Загальні положення

Методичні рекомендації до проведення I етапу Всеукраїнської студентської олімпіади з навчальних дисциплін «Філософія» та «Правознавство» для студентів вищих навчальних закладів нефілософського і неюридичного профілів. Згідно з Положенням про проведення Всеукраїнської студентської олімпіади, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України на кафедрі «Філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» проводиться Всеукраїнська студентська олімпіада з навчальних дисциплін «Філософія» та «Правознавство» для студентів вищих навчальних закладів нефілософського і неюридичного профілів.

Олімпіада проводиться задля популяризації філософської і правової освіти та заохочення молоді до творчого, креативного і критичного мислення.

Учасники олімпіади повинні письмово виконати завдання трьох рівнів складності:

I. Тестові завдання закритої форми (18 тестових завдання закритої форми з однією правильною відповіддю, 1 правильна відповідь 1 бал, тобто $1 \cdot 18 = 18$ балів).

II. Тестові завдання відкритої форми (усього 10 тестових завдань відкритої форми, за кожне правильне визначення 5 балів, тобто $10 \cdot 5 = 50$ балів).

III. Теоретичні і творчі питання (1 - теоретичне питання, а 2 –творче питання, за кожне питання виставляється 16 балів, тобто $2 \cdot 16 = 36$).

Якщо учасник виконав правильно всі запропоновані завдання він отримує максимальну кількість балів - 100.

Місця розподіляються таким чином:

I місце - 90-100 балів

II місце – 75-89 балів

III місце – 60-74 балів

Учасник – 1-59 балів

Для планування, підготовки та якісного проведення Олімпіади необхідно подати заявку (ДОДАТОК № 1) на участь в Олімпіаді

студентів, оформлену відповідно до Методичних рекомендацій щодо проведення Всеукраїнської студентської олімпіади, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України та надіслати на електронну адресу кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (philosophy.kafedra@ukr.net), файл позначається: *Іванов - заявка*.

Під час проведення Олімпіади учасникам не дозволяється: спілкуватися між собою, передавати іншим учасникам або використовувати будь-які друковані чи письмові матеріали; користуватися конспектами лекцій, навчальними посібниками, першоджерелами; використовувати мобільні телефони, пейджери, ноутбуки, радіоприймачі, касетні, CD-, MD- і MP3-плеєри, фотоапарати, відеокамери й тощо; здійснювати дії, що заважають ходу Олімпіади, порушують порядок і відволікають учасників; запізнюватись на проведення конкурсних програмних заходів Олімпіади. У разі порушення цих вимог, за рішенням членів журі, роботи таких учасників Олімпіади можуть бути виключеними з конкурсного розгляду.

Олімпіада проводиться у письмовій формі. Тривалість – 2 академічні години. Учасники олімпіади виконують роботу державною мовою.

I. РОЗДІЛ
«ФІЛОСОФІЯ»

1.1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка)» є формування у студентів філософської культури мислення, освоєння філософських теорій, концепцій, ідей, які можуть стати основою розвитку світогляду сучасного фахівця та методологічним інструментарієм для студентів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка)» є:

- ознайомлення студентів з основними поняттями, принципами та положеннями філософії, релігієзнавства, логіки сучасними методологічними концепціями, виявлення методологічної ролі філософського знання в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем;

- ознайомлення з історією філософської думки, з досягненнями сучасної філософії;

- формування у студентів здібностей до самостійного аналізу складних явищ суспільного життя;

- формування вмінь логічно мислити, міркувати й сміливо висловлювати свою точку зору;

- з'ясування специфіки релігієзнавства, закономірностей виникнення, розвитку та функціонування релігії, її структури, взаємозв'язку та взаємодії з іншими сферами культури;

- формування цілісного уявлення про філософсько-релігійні цінності.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у студентів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- *здатність* вільно орієнтуватися в основних теоретичних положеннях філософії, релігієзнавства, логіки;

- *готовність* студента вищої освіти до високих результатів інтелектуального, культурного, морального, духовного, фізичного та професійного саморозвитку та самовдосконалення;

- *здатність* розуміти єдність і багатовимірність форм способів буття філософії та основні етапи її історичного розвитку;

- *здатність* використовувати філософські концепції природи релігії, як орієнтир для наукових пошуків і людського самовдосконалення;

- *здатність* студента вищої освіти до компетентної самостійної роботи, використовуючи основні технічні засоби знаходження та опрацювання інформації в глобальних комп'ютерних мережах;

- *здатність* правильно ставити цілі, проявляти наполегливість в їх досягненні;

- *здатність* формулювати власну точку зору на основі опрацювання першоджерел;

- *здатність* формулювати та відстоювати свою думку на актуальні проблеми сучасності, спираючись на філософську спадщину;

спеціальні:

- *готовність* грамотно вести дискусії, застосовуючи фундаментальні філософські категорії зі сфер онтології, гносеології, логіки тощо;
- *здатність* використовувати в пізнавальній діяльності базові знання в галузі філософії та релігієзнавства, застосовувати методи логічного аналізу, теоретичного та емпіричного дослідження;
- *здатність* використовувати одержані знання у процесі розвитку національної культури, гуманізму, демократії й особистого духовного самовдосконалення;
- *здатність* орієнтуватися в релігійних питаннях як теоретичного, так і практичного характеру;
- *здатність* розуміти пізнання як специфічну форму відношення людини до світу, природу та сутність людського пізнання, його можливості, рівні, форми, ознаки достовірності, критерії істини;
- *здатність* орієнтуватися у сучасних філософських парадигмах;
- *готовність* застосовувати філософські знання в безпосередній практичній і науковій діяльності, аргументовано вести дискусію;
- *здатність* користуватися методологічним арсеналом науки у власних наукових дослідженнях;
- *готовність* демонструвати базові уявлення про основні теоретичні положення філософії, релігієзнавства, логіки.

1.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ. Місце філософії у самопізнанні людини. Філософія і світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міф, релігія, наука і філософія. Сучасна світоглядна парадигма. Філософія як теоретична основа світогляду. Специфіка філософського освоєння дійсності. Повсякденне і філософське мислення. Основні теми і типи філософствування. Філософія в системі культури. Основні функції філософії: світоглядна, пізнавальна, методологічна, соціально-практична. Специфіка філософського знання. Духовно-творча природа філософії. Людиномірна сутність філософії. Загальнолюдські цінності у філософії. Гуманістичний зміст філософії.

ТЕМА 2. ПАРАДИГМИ ДАВНЬОЇ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ. Становлення філософського знання. Парадигмальність філософського знання: основні відмінності між парадигмами Давньої філософії - східною та західною. Давньокитайська і давньоіндійська філософія. Буддизм: історія і сучасність. Умови виникнення та розвитку буддизму. Світоглядні основи буддизму. Віровчення і культ. Космоцентричний характер античної філософії. Досократична філософія (Мілетська школа, Геракліт, піфагореїзм, Елейська школа). Плюралістична тенденція філософського освоєння світу – Емпедокл, Анаксагор, Демокріт. Класична еллінська філософія – софісти, Сократ, Платон, сократичні

школи, Аристотель. Криза класичної античної філософії. Епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм. Римська антична філософія. Неоплатонізм. Теоцентризм філософії Середньовіччя. Апологетика, патристика і схоластика. Проблема універсалій: номіналізм-реалізм-концептуалізм. Роль християнства у розвитку європейської культури. Витоки християнства. Соціально-економічні, політичні умови формування християнства. Ідейні джерела християнського віровчення. Новозавітна література про Христа.

ТЕМА 3. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ. Західноєвропейський Ренесанс. Гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Натурфілософія Відродження. Пантеїзм та геліоцентризм. Гносеологічна проблематика філософії Нового часу. Проблема методу. Емпіризм Ф.Бекона та раціоналізм Р. Декарта. Сенсуалізм Дж.Локка. Проблема субстанції. Основні поняття метафізики Б. Спінози. Монадологія Г. Лейбніца. Розвиток і обґрунтування експериментального методу в науці (Ф. Бекон, І. Ньютон), розробка нової наукової методології (Ф.Бекон, Р. Декарт, І. Ньютон, Дж. Локк), формування основ нової механістичної картини світу (ньютоністично-картезіанської), зародження і розвиток протистояння раціоналізму – сенсуалізму. Вчення про дві стадії розвитку суспільства (природне право і громадянське суспільство), теорія «суспільного договору». Німецьке просвітництво. Класична німецька філософія. І. Кант – дуалізм світу людського буття.

Об'єктивний ідеалізм та діалектичний метод Гегеля.
Антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха.

ТЕМА 4. НЕКЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Програма радикального оновлення філософії – марксизм, позитивізм, «філософія життя». Філософія ірраціоналізму (А. Бергсон, А. Шоненгауер, Ф. Ніцше). Відмова від суб'єктно-об'єктної дихотомії буття. Світ як тривалість. Християнський передекзистенціалізм С. К'єркегора. Генеза екзистенціалізму. Проблема пантрагізму, свободи, вибору і відповідальності в екзистенційній філософії. Філософія психоаналізу. Зміщення онтології в сферу психіки. Фрейдизм та неофрейдизм. Сучасна світова філософія. Критика цінностей західної цивілізації. Відмова від проєктів тотального перевлаштування світу. Націленість на вільне культивування людської суб'єктивності. Постмодернізм як відмова від канонів філософського академізму, обґрунтування права на вільний вибір способу філософствування. Постмодерністські проєкти перебудови естетики, політики, філософії. Радикальне оновлення філософського дискурсу.

ТЕМА 5. ГУМАНІСТИЧНИЙ ПАФОС ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФІЇ. Джерела вітчизняної філософської культури. Етапи та особливості формування філософської думки в Україні. Патонівський мотив філософствування, «софійне» розуміння філософського знання. Діалог з візантійством, наявність

«посередників» між трансцендентним і природним. «Софійна» особистість та «премудрість Божа», пошуки благодатної істини. Становлення християнського світогляду на Русі. Братські школи. Острозький культурно-освітній центр. Філософські ідеї в Києво-Могилянській Академії. Філософські погляди Г. Сковороди. Філософські погляди діячів Кирило-Мефодіївського братства. Філософські вчення П. Юркевича та П.Куліша. Академічна філософія в Україні. Ноосферна концепція В. Вернадського. Філософські уявлення мислителів української діаспори (Д. Донцов, Д.Чижевський, О. Кульчицький).

ТЕМА 6. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ (ОНТОЛОГІЯ). Філософський зміст проблеми буття. Основні форми буття. Класична і некласична онтологія. Буття і матерія. Матерія як гносеологічна категорія і як субстанція. Простір і час, рух і розвиток. Діалектика, детермінізм та індетермінізм. Проблеми єдиного світу.

ТЕМА 7.ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ (ГНОСЕОЛОГІЯ). Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Раціональне пізнання. Єдність чуттєвого і раціонального у пізнанні. Ірраціональність пізнання. Пізнання і творчість. Проблема істини. Класична концепція істини та її альтернатива у сучасній теорії пізнання. Діалектика істини і помилки. Функції практики в процесі пізнання. Співвідношення філософської, загальнонаукової та спеціалізованої методології.

Наука як суспільний феномен. Сцієнтизм та антисцієнтизм. Етичні принципи наукової діяльності.

ТЕМА 8. ЛОГІКА В СТРУКТУРІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. Відмінності чуттєвого пізнання та абстрактного мислення, особливості абстрактного мислення та роль мови в пізнанні. Основні риси правильного мислення: визначеність, послідовність, несуперечність, доведеність. Логіка як наука про закони та форми правильного мислення, основні форми мислення: поняття, судження, умовиводи. Поняття логічного закону, як необхідного зв'язку між думками. Значення основних законів логіки для правильного мислення. Закон тотожності. Закон несуперечності. Закон виключеного третього. Закон достатньої підстави. Характеристика поняття як відображення предметів і явищ в їх істотних ознаках, логічна структура поняття, основні прийоми утворення понять, види понять, відношення між поняттями.

Загальна характеристика судження як формимислення. Визначеннясудження,будовасудження. Поділ суджень за якістю та за кількістю. Загальна характеристика умовиводу як форми мислення.

ТЕМА 9. СВІДОМІСТЬ. Багатовимірність феномену свідомості. Основні напрямки аналізу проблеми свідомості в історії філософії. Історико-генетичний погляд на походження свідомості. Соціально-історичні передумови виникнення свідомості. Основні характеристики свідомості. Проблема ідеального. Свідомість,

діяльність, спілкування і мова – взаємообумовленість та взаємовплив. Структура свідомості. Три основні сфери свідомості – когнітивна (пізнавальна), емоційна, мотиваційно-вольова, їх роль у регуляції людської діяльності.

ТЕМА 10. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ. Філософія як методологія філософської антропології. Основні проблеми, напрямки, завдання та функції філософської антропології. Місце філософської антропології серед інших наук. Поняття і основні категорії філософської антропології. Людина як об'єкт філософського дослідження. Унікальність і проблематичність людини. Специфіка філософського осягнення людини. Інтегративний статус філософської антропології в сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. Проблема людини у філософії. Людина як мікрокосм, мікротеос, мікросоціум. Поняття «людина» – «індивід» – «індивідуальність» – «особистість». Питання про сутність і природу людини, походження і призначення, місце в світі, смерть і безсмертя, сенс людського життя. Людина як біопсихологічна істота. Тіло, душа, як субстанціальні характеристики людини. Біологічні, соціокультурні і екзистенціальні проєкції тіла. Духовне життя особистості.

ТЕМА 11. РЕЛІГІЯ ЯК СФЕРА ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ. Предмет та об'єкт релігієзнавства. Релігієзнавство і теологія. Принципи релігієзнавчих досліджень як гносеологічні феномени. Принципи наукової об'єктивності, конкретно-історичної

послідовності, толерантності, гуманізму у вивченні релігієзнавства. Світоглядна спрямованість релігієзнавства. Сутність та структура релігії. Релігійна свідомість. Релігійна діяльність. Релігійні відносини. Релігійний культ та релігійні організації. Функції релігії. Історичний характер релігії. Монотеїзм та політеїзм. Родоплемінні культури. Національні релігії.

ТЕМА 12. СВІТОВІ РЕЛІГІЇ. Характерні риси світових релігій. Умови виникнення та розвитку буддизму. Священні книги буддизму. Основні напрями буддизму: хінаяна, махаона, ламаїзм, дзен-буддизм. Соціально-економічні, політичні умови формування християнства. Поширення та еволюція християнства, формування його догматики, культу, символу віри. Розколи християнства (утворення самостійних церков: поділ на західну і східну; реформація і утворення протестантських церков). Біблія як віроповчальне джерело християнства. Суспільно-історичні причини виникнення ісламу. Мусульманське віровчення, культ. Коран, як культурна пам'ятка мусульман. Суна. Шаріат. Мусульманське право. Основні напрями в ісламі: сунізм, шиїзм, суфізм, харіджизм, вахабізм. Наслідки сучасної політизації ісламу та ісламізації політики.

ТЕМА 13. СУЧАСНІ РЕЛІГІЙНІ ВІРУВАННЯ. Історія і сучасний стан релігій в Україні. Сучасні нетрадиційні релігії. Молодіжні рухи: неохристиянські, неоорієнталіські, неоязичницькі. Неохристиянські течії: Богородична церква, Мормони,

Новоапостольська церква, Церква Христа, Нова церква,. Релігії орієнталіського напрямку: Неоіндуїзм, Міжнародне товариство свідомості Крішни (МТСК), Трансцендентальна медитація (ТМ), Послідовники Шрі СатїСаї Баби, центри Шрі Чінмоя (Ошо-центр, Вселенська чиста релігія, АУМ Сінрікьо. Синтетичні релігії: Велике Біле Братство(ВББ), Церква уніфікації, Всесвітня віра бахаї, Езотеричні об'єднання, Теософія. Релігійні цінності та свобода совісті. Толерантність, віротерпимість в духовному житті українців.

1.3. Рекомендована література

Основна

1. Андриющенко В.П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В.П.Андриющенко, М.І. Михальченко. К.: Генеза, 1996. 368 с.
2. Бичко А.К. Історія філософії / А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. К.: Либідь, 2001. 408 с.
3. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні / М.Грушевський. К.: Освіта, 1992. 192 с.
4. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій / В.С. Горський. Київ: Наукова думка, 1997. 287 с.
5. Енциклопедичний філософський словник. К.: Абрис, 2002. 742 с.
6. Ішмуратов А.Т. Вступ до філософської логіки / А.Т. Ішмуратов. К., 1997. 350 с.
7. Калінін Ю.А. Релігієзнавство: Підручник / Ю.А. Калінін, Е.А. Харьковщенко. К.: Наукова думка, 1997. С. 204 - 226.
8. Марценюк С.П. Логіка: Курс лекцій / С.П. Марценюк. Київ НМК ВО, 1993. 288 с.
9. Мозговий Л.І. Філософія. Кредитно - модульний курс: навч.посібник / Л.І. Мозговий, І.В. Бичко, Р.О. Додонов та ін. К.: Центр учбової літератури, 2009. 456 с.
10. Огородник І.В. Українська філософія в іменах: Навч. посібник / І.В. Огородник, М.Ю. Русин. К.: Либідь, 1997. 328 с.
11. Огієнко І.І. Українська церква. Нариси з історії православної церкви / І.І. Огієнко. К.: Україна, 1993. 284 с.

12. Релігієзнавство / Під ред. Законовича М. Київ. 2000. С. 290-310.
13. Релігієзнавство / Під ред. Бублика М. Київ “Юрінком Інтер”, 1999. С. 303-399.
14. Религиоведение. Хрестоматия. — М. Книжній дом «Університет», 2000. — 800 с.
15. Філософія: Курс лекцій, навч. посібник / І.В. Бичко, Ю.В. Осічнюк, В.Г. Табачковський та інш. К.: Либідь, 1991. 456 с.
16. Філософія, логіка, філософія освіти. Кредитно-модульний курс: навч. посіб. \ За ред. Додонова Р.О., Мозгового Л.І. К.: Центр учбової літератури., 2014. 512 с.
17. Філософія: Підручник / Г.А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І.І. Кальний і інші; за ред. Г.А. Заїченко та інш. К.: Вища школа, 1995. 455 с.

Допоміжна

1. Гладунський В.Н. Логіка для студентів економічних спеціальностей: Навчальний посібник / В.Н. Гладунський. Львів: Афіша, 2002. 359 с.
2. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. 3-є видання перероблене та доповнене – К.: КНТ, 2014 393 с.
3. Лубський В.І. Релігієзнавство / В.І.Лубський. К.: Вілбор, 1997. 480 с.

4. Мозговий Л.І. Антропомістичні константи в структурі світогляду: Монографія. Вид. 3-тє, перероб. і доп. / Л.І. Мозговий. Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2013. 280 с.
5. Основи релігієзнавства: Підручник. Чернівці; Рута, 2005. 304 с.
6. Релігієзнавство: Підручник / За ред. М.М. Заковича. К.: Вицашк., 2000. 350 с.
7. Релігієзнавство: Підручник / За ред. О.П. Сидоренка. К.: Знання, 2007. – 468 с.
8. Сподін Л.А. Логіка для студентів педагогічних спеціальностей / Л.А. Сподін. К.: ДДП «Експо-Друк», 2011. 57 с.
9. Тарасенко М.Ф. Історія Філософії України: Підручник / М.Ф.Тарасенко, М.Ю.Русин, І.В. Бичко. - Київ: Либідь, 1994. 413 с.
10. Філософська антропологія: словник. Видання 2-є, доповнене та перероблене / За ред.. Н.В. Хамітова. К.: КНТ, 2014. 472 с.
11. Федів Ю.А., Мозкова Н.Г. Історія Української філософії / Ю.А. Федів, Н.Г.Мозкова. Київ: Україна, 2001. 510 с.
12. [Філософія освіти](#): навчальний посібник. 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенко [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Бібліотека факультету філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
2. Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки КНУ імені Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
3. Закон України "Про освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Інститут філософії імені Г.Сковороди. URL: <https://www.filosof.com.ua>
5. Конспекти лекцій з методичними вказівками з курсу "Новітня філософія науки" для студентів філософського факультету. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/nov-lekci.htm>
6. Огнев'юк В. О. Ідея освіти. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/osdys/2010_1/10ovoio.pdf
7. Освітня система України на ринку міжнародних освітніх послуг. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli/4.htm>
8. Посібник «Методологія і організація наукових досліджень». URL: <http://philsci.univ.kiev.ua/biblio/Methodol.pdf>
9. Про наукову та науково-технічну діяльність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
10. РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#Text>

11. [Стенфордська енциклопедія філософії.](#)

URL: <https://plato.stanford.edu/entries/education-philosophy>

12. **ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ І**

НАУКИ": <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/NMR/posibniki/F/01.pdf>

1.4. ПРИКЛАД ЗАВДАНЬ

І РІВЕНЬ - ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗАКРИТОЇ ФОРМИ

1.Визнавав об'єктивне буття речей, проте категорично заперечував можливість пізнання їх сутності ("речей в собі"):

- а) І. Кант;
- б) Г.Гегель;
- в) Л.Фейєрбах.

А	Б	В

2.Метод філософії, який передбачає проникнення в смисл деяких феноменів на основі з'ясування їх місця в контексті культури:

- а) герменевтика;
- б) діалектика;
- в) метафізика.

А	Б	В

3.Веданта, міманса, вайшешика, санкх'я, ньья і йога належать до філософських шкіл:

- а) ортодоксальних ;
- б) неортодоксальних;
- в) новітніх.

А	Б	В

4.Проголошує основою світу і людини (отже, основою світогляду) волю, інстинкти, життєві поривання, протиставляючи їх розумові, вважаючи їх такими, що вислизають з раціоналістичної схеми, невіддільні розумному пізнанню та регулюванню:

- а) сенсуалізм;
- б) раціоналізм;
- в) ірраціоналізм.

А	Б	В

5. Поняття (форми мислення), які відображають найбільш загальні та суттєві властивості, зв'язки і відносини реальної дійсності та пізнання, є результатом історичного розвитку пізнання на основі чуттєво-матеріальної діяльності людей, суспільної практики:

- а) закони діалектики;
- б) принципи діалектики;
- в) категорії діалектики.

А	Б	В

6.Вислів: "Людина є міра всіх речей, існуючих в тому, що вони існують, і не існуючих в тому, що вони не існують" належить:

- а) Протагору;
- б) Піфагору;
- в) Платону.

А	Б	В

7.Сукупність правил, спосіб, знаряддя, які сприяють розв’язанню теоретичних чи практичних проблем, у широкому смислі слова – шлях до будь-чого, спосіб соціальної діяльності, що дисциплінує пошук істини, дозволяє зекономити сили та час, рухатися до мети найближчим шляхом:

- а) уявлення;
- б) метод;
- в) спостереження.

А	Б	В

8.Існуючу європейську культуру характеризує як культуру занепаду, декадансу, оскільки вона спрямована проти цінностей життя, а відродження Європи пов'язує з формуванням надлюдини, прообразом якої є іранський релігійний реформатор VII—VI ст. до н.е., засновник зороастризму Заратустра:

- а) А. Камю;
- б) Ф. Ніцше;
- в) К. Ясперс.

А	Б	В

9.Згідно М.Шелеру, наука про сутність людини, про її відношення до різних сфер природи, про основні напрямки її біологічного, психологічного, духовно-історичного і соціального розвитку:

- а) антропологія;
- б) аксіологія;
- в) футурологія.

А	Б	В

10.Філософська школа, яка сформулювала сукупність правил (методологію) регулювання фізіологічних і психічних процесів людини, завдяки яким, на думку її прихильників, настає прозоріння і досягається істина:

- а) санкх'я;
- б) ньяя;
- в)йога.

А	Б	В

11.Іntenціональний підхід до розуміння сутності свідомості наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. запропонували:

- а) Е.Мах, Л.Вітгенштейн, Б.Рассел;
- б) К.Поппер, І.Лакатос, Т.Кун ;
- в)Ф.Брентано, Е.Гуссерль, Ж.-П.Сартр.

А	Б	В

12.Носій системи наукового знання, що володіє здібностями адекватного засвоєння та відтворення накопиченого в суспільстві наукового знання і забезпечення прирощення наявної системи знання новим науковим знанням; джерело наукової пізнавальної активності, спрямованої на предмет пізнання є:

- а) суб'єктом пізнання;
- б) об'єктом пізнання ;
- в)предметом пізнання.

А	Б	В

13.Моделлю суспільства (держави) вважав сім'ю, в якій правитель уподібнювався батькові, а підлеглі — дітям:

- а) Конфуцій;
- б) Лао-цзи;
- в)Мен-цзи.

А	Б	В

14.Розглядав пізнання природи та використання отриманого знання як основу соціального благополуччя й спробував уявити суспільство, побудоване на наукових засадах у праці “Нова Атлантида”:

- а) Ф.Бекон;
- б) Р. Декарт;
- в) Д. Юм.

А	Б	В

15. Сформулював апорії, демонструючи обмеженість чуттєвого пізнання, намагаючись виявити дійсні протиріччя об'єктивного світу, що сприяло розвитку логічного мислення.

- а) Зенон;
- б) Геракліт;
- в) Піфагор.

А	Б	В

16.Обґрунтування і захист християнства від античної філософії, критика античної культурно-філософської спадщини:

- а) софістика;
- б) еkleктика;
- в) апологетика.

А	Б	В

17.Тенденція протиставлення буття суцшому стає домінуючою у:

- а) феноменології та екзистенціалізму;
- б) прагматизму та інструменталізму;
- в) позитивізму та неопозитивізму.

А	Б	В

18. Теза про те, що мудрець є бездіяльним і поступово обмежує свої бажання, доходячи в цьому процесі до недіяння, однак, не діяння є найбільшим діянням, завдяки якому можливо досягнути більшого, ніж діянням, характеризує:

- а) легізм;
- б) конфціанство;
- в) даосизм.

А	Б	В

II РІВЕНЬ - ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ВІДКРИТОЇ ФОРМИ

1. *Апріорі* – це _____
2. *Гедонізм* – це _____
3. *Дао* – це _____
4. *Ідеалізм* – це _____
5. *Категоричний імператив* – це _____
6. *Сенсуалізм* – це _____
7. *Скептицизм* – це _____
8. *Софісти* – це _____
9. *Томізм* – це _____
10. *Феномен* – це _____

ІІІ РІВЕНЬ - ТЕОРЕТИЧНІ І ТВОРЧІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте основні протилежні напрями у філософії Нового часу.
2. Здійсніть творчий самостійний аналіз тези Бертрана Рассела «Наука - це те, що Ви знаєте, філософія - те, чого не знаєте». Сформулюйте та обґрунтуйте (аргументуйте) власну точку зору на дану проблематику, використовуючи набуті філософські знання та ерудицію.

1.5. ГЛОСАРІЙ

А

Абсолют – вічна, незмінна, нескінченна духовна першооснова світу

Абстрактне – неповне, однобічне знання, ступінь пізнання об'єкта

Абстракція – виділення в мисленні окремих властивостей або відношень предмета як самостійних і відносно цілісних

Авторитарний – той, що ґрунтується на незаперечному підкоренні влади; той, що прагне утвердити свою владу, авторитет, вплив

Агностицизм – у теорії пізнання позиція, згідно з якою частково або повністю заперечується можливість раціонального пізнання

Адекватний – відповідний, тотожний

Аксіологія – один із розділів філософії, що

Акциденція – випадкова, тимчасова, неістотна властивість предмета

Альтернатива – необхідність вибору між двома чи кількома можливостями, що виключають одна одну, при вирішенні якогось питання

Аморалізм – моральний принцип, за яким виправдовується зневажливе ставлення до моральних вартостей та норм співжиття

Аналіз – процес розчленування цілого на його складові частини, елементи

Аналогія – форма умовиводу, коли на підставі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їхню подібність за іншими ознаками

Анархізм – суспільно-політичне вчення, що заперечує будь-яку державну владу; невизнання авторитету, дисципліни, порядку

Анахронізм – помилкове віднесення подій чи явищ однієї епохи до іншої; застаріле, таке, що не відповідає умовам сучасності, явище, поняття, думка

Анімізм – віра в існування духів і душ; одухотворення явищ і сил природи

Анотація – короткий виклад змісту книги, статті тощо, часто з критичною їх оцінкою

Антагонізм – непримиренні протиріччя, що супроводжуються найгострішою боротьбою

Антиномія – поєднання двох взаємовиключних суджень, кожне з яких відзначається логічною доказовістю

Античний – давньогрецький або давньоримський (культура, мистецтво, суспільний лад тощо)

Антологія – збірник вибраних творів різних авторів якогось одного жанру

Антропогенез – процес виділення людини з природного стану під впливом суспільного життя, діяльності й пізнання

Антропологія – наука, що вивчає походження людини й еволюцію фізичної організації людини та її рас

Антропоморфізм – наділення тварин, рослин і явищ неживої природи людськими властивостями; властиве багатьом релігіям уявлення про божество в людській подобі

Апокрифи – книги релігійного змісту, що не збігались з офіційним віровченням, оголошувалися церквою неправдивими, заборонялися і зберігалися таємно

Апологетика – розділ християнської теології, завданням якого є обґрунтування і захист християнського віровчення

Апорія – в логіці суперечність у міркуваннях, що з погляду логічних законів здається нездоланною; парадокс

Апостеріорі – в теорії пізнання знання, що набувається через досвід

Апріорі – в теорії пізнання знання, що наявні в свідомості й передують досвіду

Аргумент – підстава, доказ, що наводяться для обґрунтування істинності думки

Аскетизм – моральний принцип, за яким людина шляхом самозречення й відмови від земних благ прагне досягти релігійного чи морального ідеалу

Атман – у давньоіндійській філософії світова душа як основа всіх речей

Атрибут – необхідна, істотна, невід’ємна властивість предмета чи явища, напр., рух – А. матерії

Афоризм – думка, висловлена коротко, стисло, влучно, що стала самостійним виразом.

Б

Банальний – буденний, давно відомий, заяложений

Біогенез – одна з теорій виникнення життя на Землі, згідно з якою зародки живих істот були занесені на Землю з інших небесних тіл (теорія панспермії)

Біосфера – єдність земної кори, гідросфери та атмосфери, населених живими організмами

Біхевіоризм – напрям у психології, який визнає своїм предметом не свідомість людей, а їх поведінку як реакцію на зовнішні подразнення

Бог – у релігії надприродна істота як творець; об’єкт релігійної віри і поклоніння

Богослов'я – теорія релігії, система знань, спрямована на теоретичне обґрунтування, тлумачення та виправдання релігійних вчень та догматів

Брахман – в індійській філософії – безособовий божественний абсолют, який лежить в основі всіх речей; жрець, представник вищої касты в Індії

Буддизм – одна з трьох світових релігій, виникла у середині першого тисячоліття до н. е. в Індії; пов'язаний з ученням Будди про рівність всіх людей у стражданні

Буття – категорія філософії, в якій відображено спільну всім речам властивість бути; існування, що передує всім можливим його формам

В

Веди – найдавніші пам'ятки індійської літератури, священні тексти брахманізму

Верифікація – спосіб встановлення істини шляхом відповідності чи невідповідності відчуттям

Видимість – у філософії неадекватне, спотворене відображення предметів і процесів через їх недостатнє вираження

Відносна істина – неповні, неточні, приблизні знання про об'єкт

Відродження – соціальний та духовний рух у Європі XIV – XVI ст., спрямований на відродження античної культури, проти культури середньовіччя

Відчуження – перетворення сутнісних ознак і якостей речі, предмету культури, людини, соціальної інституції в самотійне і протилежне їм утворення

Відчуття – психічний процес, результатом якого є відображення окремих властивостей предметів і явищ безпосередньо за допомогою органів чуття

Волюнтаризм – напрям філософії, що визнає волю першоосною і творцем всього існуючого; здійснення влади й управління суб'єктивно-вольовими методами

Воля – здатність людини підкорювати свої бажання, пристрасті й діяльність свідомо визначеній меті

Всесвіт – весь навколишній світ, нескінченний у просторі і часі, різноманітний у формах і проявах

Вульгарний матеріалізм – різновид матеріалізму, що ототожнює психічні процеси з фізіологічними, а свідомість тлумачить як різновид матерії

Г

Галактика – космічна система, що включає в себе понад 100 млрд. Зірок, а також газо-пилові туманності, пов'язані між собою силою всесвітнього тяжіння

Гармонія – впорядкованість та узгодженість зв'язків між складовими елементами і частинами і цілим

Гедонізм – філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода

Генезис – поняття, що відображає виникнення, походження і закономірний розвиток явищ

Географічне середовище – природні умови, що становлять основу існування і розвитку суспільства

Герменевтика – один із напрямів філософії, основним методом якого є витлумачення текстів

Гештальтпсихологія – напрям у психології, який первинними і визначальними елементами психіки вважає «гештальти» – суб'єктивні психічні структури

Гінаяна – один із двох основних напрямів буддизму

Гіпотеза – науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, вимагає перевірки досвідом або підтвердження фактами для того, щоб стати достовірною науковою теорією

Глобальний – такий, що поширюється на всю земну кулю; всесвітній; всебічний, повний; загальний, універсальний

Гносеологія – теорія пізнання

Гомогенний – однорідний за складом

Гуманізм – система поглядів, згідно з якими вищою цінністю проголошується людина та її право на свободу, щастя й розвиток і прояв своїх здібностей; ідейний напрям культури епохи Відродження

Гуманістична етика – напрям у філософії моралі, що пов'язаний з визнанням моральної природи людини, моральної самоцінності кожного індивіда

Гуманітарний – такий, що стосується людського суспільства, людини, її культури

Гуманітарні науки – суспільні науки (філософія, історія, психологія, філологія, мистецтвознавство, право тощо), що досліджують проблеми розвитку людського суспільства

Д

Дао – одне з найважливіших понять китайської філософії, центральне поняття даосизму; означає невидимий всюдисущий закон природи,

людського суспільства, поведінки і мислення окремого індивіда, невіддільний від матеріального світу і такий, що ним керує. Дао – закономірний шлях виникнення, розвитку і зникнення всіх речей і одночасно матеріальна праоснова їх існування

Даосизм – один із напрямів давньокитайської філософії, що ґрунтується на визнанні дао

Дедукція – логічний метод, за яким на основі загального істинного твердження виводиться нове істинне твердження, що стосується окремих предметів та їх сукупностей

Деїзм – релігійно-філософське вчення, згідно з яким Бог виступає першопричиною і першопочтовком світу, але не втручається в розвиток природи і суспільства

Деміург – у давньогрецькій ідеалістичній філософії (Платон) – божество як творець світу; творча сила, творець

Дескрипція – у природних і формалізованих мовах словосполучення і конструкції, що являють собою додаткове означення власних і загальних імен

Детермінізм – визнання загальної об'єктивної закономірності й причинної зумовленості всіх явищ природи і суспільства

Дефініція – логічне визначення змісту певного поняття

Джайнізм – релігія, в основі якої лежить культ Джини – боголюдини; поширена у Шрі Ланка та Індії

Дискретний – роздільний, перервний, протиставляється неперервному

Дискурс – аналіз, здійснений опосередковано, шляхом логічних міркувань, роздумів

Діалектика – наука про загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення, внутрішнім джерелом яких є єдність і боротьба протилежностей; складність і багатоманітність форм, суперечливість розвитку

Діалектичний метод – філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності

Дійсність – все те, що має реальне, наявне буття

Догма – положення, що приймається на віру як незаперечна, вічна істина для всіх часів та історичних епох

Догмат – в теології положення релігійного віровчення, що затверджені вищою церковною інстанцією і визнаються як вищі, абсолютні й незаперечні істини

Догматизм – мислення застиглими, незмінними формулами, що спирається на догми

Доктрина – наукова або філософська теорія, політична система; керівний теоретичний чи політичний принцип

Доцільність – характеристика способу діяльності, що здійснюється у відповідності з визначеною метою (ціллю)

Дуалізм – принцип світоглядно-філософського пояснення сутності світу, що визнає два незалежних начала в його основі – дух і матерію, ідеальне і матеріальне

Дух – нетілесне начало; здатність людини або групи людей до діяльності на основі свідомості та волі

Душа – синонім терміну психіка; сукупність психічних і моральних якостей людини

Е

Евдемонізм – поняття, що ним визначається моральний принцип, за яким людина прагне до щастя

Еволюціонізм – учення, згідно з яким природа розвивається без різних якісних змін, поступово й неперервно

Еволюція – одна з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервна, поступова кількісна зміна, на відміну від революції – докорінної зміни, переходу одного з якісного стану в інший

Евристика – наука про творче мислення людини, психічні процеси розв'язання яких-небудь завдань

Езотеричний – той, що містить глибинний, внутрішній, таємний, прихований смисл

Ейдос – у давньогрецькій філософії вид, образ і прообраз речі; ідея

Екзистенціалізм – філософський напрям, за яким реальним є лише існування людини та її переживання, внутрішнє буття

Екзистенція – основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, як ірраціональне, неповторне, непізнаване

Екзогенний – зумовлений зовнішніми причинами

Екзотеричний – загальнодоступний, призначений для публічного викладу

Еклектика – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, стилів; еклектик довільно вибирає з різних систем ті несумісні положення, які йому хотілося б зберегти або обґрунтувати

Експеримент – науковий дослід, спостереження за досліджуваним явищем у штучно встановлених умовах

Елімінація – у процесі логічної операції – виключення, усунення певних даних, ознак, властивостей

Еманація – у філософії та теології поняття, що позначає витікання, випромінювання всієї різноманітності світу з єдиного, вищого начала (Бога)

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, що надає перевагу чуттєвому досвіду перед теоретичними дослідженнями та узагальненнями

Ендогенний – внутрішнього походження, викликаний внутрішніми причинами

Енцикліка – письмове звернення папи римського до всіх католиків або до віруючих якоїсь однієї країни з релігійними або політичними настановами

Епікуреїзм – моральне вчення, що виходить із етичних ідей давньогрецького філософа Епікура, за яким найвищі моральні чесноти досягаються у стані блаженства

Епістемологія – те саме, що і теорія пізнання

Еристика – мистецтво вести спір, полеміку

Естетика – філософська наука про закономірності художнього освоєння дійсності, про природу мистецтва та його соціальну роль

Естетична свідомість – форма суспільної свідомості, через яку здійснюється художнє освоєння дійсності, відображаються і виражаються естетичні почуття, оцінки, смаки тощо

Есхатологія – релігійне вчення про кінцеву долю світу і людства

Етатизм – політика активного втручання держави в соціально-економічну та політичну сфери життя суспільства

Етика – наука про суть, походження і розвиток моралі; сукупність принципів і норм поведінки, узвичаєних у певному суспільному середовищі або професійній групі

Етимологія – розділ мовознавства, що вивчає походження слів

Етногенез – походження народу

Ефір – гадане середовище, яке нібито заповнювало проміжки між частинками і весь світовий простір; повітряний простір, у якому поширюються радіохвилі; органічна сполука – безбарвна летка рідина з характерним різким запахом

Є

Євангеліє – ранньохристиянські книги, що оповідають про земне життя засновника християнства Ісуса Христа; Євангелія від Марка, Луки та Іоанна – частина Біблії

Євгеніка – напрям у генетиці, завданням якого є покращення спадкових якостей майбутніх поколінь

Єзуїти – члени католицького чернечого ордену, які не гребували ніякими засобами для досягнення своєї мети;

Єпископ – вищий духовний сан у християнській церкві

Єресі – релігійні вчення, що заперечують догмати пануючої церкви

Ж

Життя – сутнісна ознака процесів органічного світу та людського існування, що пов'язана зі здатністю до цілеспрямованого відтворення й саморегуляції

З

Загальне – категорія для означення визначеної множини предметів, явищ і процесів, що принципово тотожні в своїй основі

Закон – філософська категорія для позначення істотного, сталого, повторюваного, спільного для зв'язків між предметами і явищами

Засновок – у логіці – судження, що є частиною умовиводу і підставою висновку

Звичай – стереотипи поведінки, яких дотримуються групи людей, які зберігаються впродовж тривалих історичних періодів

Звичка – вироблений і закріплений у житті людини спосіб поведінки з вираженими внутрішніми спонукальними мотивами до дії

Зло – поняття етики, яким позначається морально-негативне в суспільних явищах, вчинках і мотивах діяльності людини

Зміст – внутрішній зв'язок елементів і процесів організованої певним чином системи матеріальних і духовних явищ

Знання – форма засвоєння результатів пізнання, для якої характерне визнання їх істинності

Зовнішнє – категорія, що відображає зовнішні ознаки об'єкта, які виявляються в безпосередньому спогляданні на емпіричному рівні пізнання

І

Ідеал – вища досконалість, взірець, мета, до яких у своїй діяльності прагне людина чи соціальна група

Ідеалізація – наділення когось або чогось властивостями, які відповідають ідеалові; логічна модель теоретичного об'єкта

Ідеалізм – філософський напрям, який на протигагу матеріалізму вважає ідею, свідомість, дух первинними, а природу, буття, матерію їх похідними

Ідентифікація – уподібнення, встановлення тотожності об'єкта за певними ознаками

Ідентичність – подібність, рівнозначність, тотожність предметів, явищ і понять

Ідеологія – система поглядів та ідей, у яких усвідомлюються та оцінюються

проблеми суспільного життя, а також цілі соціальної діяльності

Ідея – поняття, уявлення, що відбиває у свідомості людини дійсність і виражає водночас її ставлення до навколишнього світу

Ілюзія – омана, хибне, спотворене відображення дійсності й побудовані на цьому нездійсненні мрії та бажання

Іманентний – внутрішньо притаманний предметам і явищам; той, що впливає з їхньої природи

Імператив – наказ, веління, вимога

Імпліцитно – приховано, неявно

Інваріантність – незмінність величин, співвідношень, властивостей при зміні умов, що пов'язані з ними

Індивід – конкретний представник людського роду

Індивідуалізація – виділення однієї особи або особини за їхніми характерними властивостями

Індивідуалізм – ознака світогляду і життєва позиція, згідно з якими індивід протистоїть іншим людям і суспільству

Індивідуальний – особистий, властивий лише даному індивідууму; розрахований на одну особу; поширений на кожного зокрема; одноосібний

Індивідуальна психологія – напрям у психоаналізі, що прагне звільнити людину від детермінації соціальних та біологічних чинників

Індивідуум – окрема людина, особа

Індуїзм - сукупність релігійних вірувань, релігійно-соціальні організації в Індії, світоглядними засадами яких є стародавні індійські священні тексти

Індукція – логічна операція, форма умовиводу, в якому на основі знання про окреме робиться висновок про загальне

Інквізиція – судово-поліційна організація у католицькій церкві, заснована у XIII ст. для боротьби з єретиками, надзвичайно жорстока

Інстинкт – сукупність поведінкових актів організму, спрямованих на збереження життєвих функцій будь-якої істоти і виду в цілому; чуття, несвідоме спонукання до чого-небудь

Інструменталізм – філософське вчення, згідно з яким свідомість визнається одним зі знарядь пристосування організму до середовища

Інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; процес зближення чого-небудь

Інтелект – розум, здатність до мислення, особливо до вищих його форм

Інтелігібельний – той, що досягається за допомогою розуму, мислення

Інтенція – іманентна суб'єктові спрямованість свідомості, волі, почуттів на об'єкти

Інтерес – спрямованість особистості на матеріальні та духовні цінності з метою їх створення та використання

Інтеріоризація – перетворення, згорання зовнішньої схеми дій у внутрішній, суб’єктивний план людини

Інтерпретація – тлумачення, пояснення, розкриття смислу чого-небудь

Інтерсуб’єктивність – поняття для позначення феноменів, загальнозначущих для багатьох суб’єктів

Інтроекція – спостереження за власними психічними явищами і станом

Інтуїтивізм – філософський принцип, згідно з яким інтуїція виступає як єдино вірогідний вид і спосіб пізнання

Інтуїція – здогад, проникливість, які ґрунтуються на попередньому досвіді; у філософії – безпосереднє осягнення істини без наукового досвіду й логічних умовиводів

Ірраціоналізм – філософське вчення, згідно з яким розумові як основному видові пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція

Ірреальне – нереальне, те, що існує в уяві, мисленні, а не в дійсності

Іслам – релігія, заснована, за арабськими переказами, пророком Мухаммедом у 7 ст.; вчення ісламу викладене у Корані

Істина – адекватне відтворення в пізнанні об’єктивної дійсності, відповідність пізнавальних образів об’єктові; твердження, що відповідає уявленню про належне

Історизм – принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності розглядаються в їхньому закономірному історичному розвитку

Історичний матеріалізм – складова частина філософії марксизму, що вичає загальні закони розвитку суспільства

Й

Йоги – послідовники давньоіндійського релігійно-філософського вчення про самопізнання, що досягається методами фізичного і морального тренування

К

Казуальний – випадковий, той, що не підлягає узагальненню

Кальвінізм – протестантська релігійна течія, заснована Ж. Кальвіном

Канон – основне положення, правило, норма; догмат, церковне правило

Кантіанство – сукупність шкіл та напрямів, що склалися на основі філософії І. Канта

Карма – у релігійно-філософських системах Індії – закон відплати, за яким характер наступного існування людини (перевтілення після смерті) визначається її моральною поведінкою

Картезіанство – вчення французького філософа і математика Р. Декарта

Каста – в Індії та у деяких країнах Сходу – замкнена суспільна група людей, об'єднаних певним родом занять, звичаями та законами;

Категоричний імператив – категорія філософії І. Канта, що позначає належну поведінку людини, відповідно до свободи волі й загальних вимог

Категорія – універсальна форма мислення, в якій відображено загальні закони, властивості й відношення природних і духовних явищ

Катехізис – короткий виклад основ християнського віровчення у формі запитань і відповідей

Католицизм – один з основних напрямів у християнстві, в якому верховна церковна влада над усіма католиками належить папі Римському

Каузальність – принцип пізнання і пояснення, згідно з яким усі явища і процеси розглядаються з позицій визнання причино-наслідкових звязків

Квієтизм – релігійно-етичне вчення, що полягає у проповіді містично-споглядального, пасивного ставлення до дійсності

Квінтесенція – найголовніше, найбільш суттєве

Класицизм – напрям у літературі та мистецтві 17 – першої третини 19 ст., пов'язаний зі зверненням до античних зразків і з системою суворих естетичних канонів

Клерикалізм – релігійно-політичний напрям, метою якого є активна участь церкви в суспільно-політичному житті держави

Компіляція – несамоцільна літературна чи наукова робота, побудована на використанні опублікованих творів, праць різних авторів

Конвенціоналізм – філософська концепція, згідно з якою наукові теорії й поняття є наслідком угоди між ученими

Конвергенція – сходження, зближення

Конгеніальний – близький за духом, способом мислення, обдаруванням

Конкретний – реальний, точний, предметно визначений

Консерватизм – прихильність до всього старого, до віджилих традицій і порядків; ворожість до нового, передового в політичному житті, в науці, літературі тощо

Константа – постійна, незмінна величина

Конструктивізм – естетичний напрям, що в архітектурі, образотворчому мистецтві та дизайні стоїть на позиціях раціональної доцільності, економності, зручності

Контекст – уривок письмової або усної мови (тексту) із закінченою думкою із закінченою думкою, який точно визначає смисл окремого слова або фрази, що входять до нього

Контрреформація – церковно-політичний рух у Європі 16 – 17 ст., спрямований проти Реформації

Конфлікт – крайнє загострення суперечностей, що призводить до ускладнень або гострої боротьби

Конформізм – пристосуванство, пасивне сприйняття існуючого стану справ, панівних думок тощо

Конфуціанство – філософсько-етичне вчення давньокитайського мислителя Конфуція; одна з провідних релігій Китаю

Концепція – узагальнена система поглядів на предмети і явища і їх тлумачення, основна ідея будь-якої теорії

Кореляція – співвідношення; відповідність, взаємозв'язок, взаємозалежність

Космогонія – розділ астрономії, що вивчає походження і розвиток небесних тіл

Космологія – у натурфілософії філософське вчення про світ, його походження й будову

Космополітизм – ідеологія, що проповідує відмову від національного суверенітету, національних традицій і культури, заперечує патріотизм

Космос – Всесвіт, структурно організований і впорядкований світ як ціле

Краса – категорія естетики, якою позначаються цінності, що здатні задовольнити людські потреби у вищих духовних насолодах

Критерій – ознака, на підставі якої оцінюється яке-небудь явище, дія, ідея;

К. істини – мірило достовірності наших знань, їх відповідності об'єктивній дійсності

Культ – сукупність релігійних обрядів, служіння божеству; поклоніння перед ким-небудь або чим-небудь, надмірне возвеличення кого-небудь

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, основним змістом яких є вищі досягнення людини і суспільства та їх творче втілення в результатах діяльності

Л

Лаконізм – коротке, стисле вираження думки, ідеї, задуму; за переказами, спартанці – мешканці давньогрецької Спарти (інша назва – Лаконія) – уславилися чіткістю і стислістю мовлення

Ламаркізм – учення Ж. Б. Ламарка, перша теорія еволюції органічного світу

Латентний – прихований; той, що зовні не виявляється

Легітимація – визнання, підтвердження законності повноважень

Лібералізм – ідейно-політичний рух, учення, що ґрунтується на засадах широких громадянських прав і свобод в економічній, політичній, духовній та інших сферах життя суспільства

Лікей – давньогрецька філософська школа, заснована Арістотелем 335 р. до н. е.

Логіка – наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність

Логічний атомізм – учення про тотожність структури мови і структури дійсності

Логічний позитивізм – напрям сучасної філософії, предметом якого є тлумачення завдань і проблем формальної логіки

Логос – термін давньогрецької філософії, що вживався у значеннях “слово”, “смысл”, “порядок”, “закон”, “розум” і розумівся як об’єктивна закономірність

Локаята – матеріалістична школа в давній та середньовічній індійській філософії, згідно з якою основу світу складають вогонь, повітря, земля і вода

Людина – вищий ступінь космічно-органічного життя, суб’єкт суспільно-історичної діяльності та культури

Люмпен – декласовані елементи в суспільстві (волоцюги, жебраки, злодії тощо)

Лютеранство – один із різновидів раннього протестантизму, фундатором якого був німецький теолог М. Лютер

М

Магія – один з різновидів первісної релігії, система дій, що покликана поза причино-наслідковими зв’язками вплинути на світ

Майя – одне з центральних понять давньоіндійської філософії, що мало магічне і культове значення й означало ілюзію, видимість

Макрокосм, Макрокосмос – світ(космос), Всесвіт

Мальтузіанство – соціологічна доктрина англійського економіста Р. Мальтуса, згідно з якою населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування – в арифметичній

Маніхейство – релігійно-філософське вчення, засновником якого був перс Мані (216 – 274); характерним є визнання одвічних протилежних принципів: добра і зла, світла і темноти

Масонство – релігійно-етичний рух у формі протесту проти соціальної несправедливості; виник в Англії на початку 18 ст.

Математична лінгвістика – наука, в якій для дослідження мови застосовують математичні моделі

Матеріалізм – філософський напрям, який вважає, що світ за своєю природою матеріальний, що матерія існує сама по собі, поза й незалежно від свідомості, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, а світ і його закономірності пізнаванні

Матерія – спільна не створювана і незнищенна основа всіх речей, їх змін і форм, що здійснюється самочинно поза людською свідомістю

Медитація – самозаглиблення, споглядання, роздум

Медіум – особа, здатна бути за посередника між світом духів і людьми

Метатеорія – теорія, що аналізує структуру, методи і властивості будь-якої іншої теорії

Метафізика – вчення про перші сутності, вищі первинні всього суцього, що недоступні досвідному знанню, а відкриваються лише розумові або інтуїції

Метод – спосіб побудови та обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів та операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності

Методологія науки – учення про методи досягнення істини в науковому пізнанні та зведення знань у єдину систему

Механіцизм – однобічний метод пізнання, що ґрунтується на визнанні механічного руху як єдиного способу існування її змін; зведення більш складних матеріальних утворень до простих елементів

Мислення – вища форма цілеспрямованого й узагальненого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, а також у творенні нових ідей і програмуванні дій

Міра – філософська категорія, що виражає єдність кількісних та якісних характеристик об'єкта; межа, порушення якої призводить до зміни об'єкта

Міркування – послідовне викладення суджень або умовиводів

Містицизм – релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість надчуттєвого спілкування з надприродними, таємними сутностями

Міф – історично перша форма світоглядного відображення світу, що ґрунтується на оповідях і переказах і характеризується синкретичною єдністю художньо-образного, морального та пізнавального і практичного освоєння дійсності

Міфологія – спосіб духовно-практичного освоєння світу на первісній стадії суспільного розвитку, форма суспільного самоусвідомлення через сукупність міфів; вчення про міфи

Моделювання – спосіб дослідження об'єктів пізнання шляхом вивчення їх моделей

Модель – у методології науки аналог певного фрагмента природної чи соціальної реальності; виступає в дослідженні як заміник або представник предмета, явища системи

Модернізм – світоглядно-мистецький напрям ХХ ст., що ґрунтується на запереченні методів, зразків, норм класичного мистецтва, утвердженні суб'єктивізму і формалізму

Модус – у філософії – вид, прояв, різновид, властивість предмета; у логіці – різновид силогізму

Можливість – філософська категорія, що виражає імовірну тенденцію виникнення предмета

Монада – у деяких філософських системах найпростіша неподільна замкнена єдність, першооснова

Монізм – філософське вчення, що за першооснову буття бере один першопочаток – або матерію, або дух

Монотеїзм – однобожність, віра в єдиного Бога

Мораль – система поглядів і уявлень, сукупність норм і правил, які визначають поведінку людей, їхні обов'язки стосовно суспільства і одне одного

Моральна свідомість – форма суспільної свідомості, що ґрунтується на усталеній системі моральних норм, оцінок і принципів і відображає моральні відносини

Мотив – термін у психології. Чим позначається спонукальна причина до дії і вчинків

Н

Навички – певні дії людини, що доведені до автоматизму внаслідок багаторазового повторення і не потребують свідомого керування кожним елементом структури таких дій

Народ – все населення певної країни; етнічна спільність, що у своїй ієрархізованій соціальній структурі є об'єктом власної історії та культури

Натуралізм – погляд на світ, згідно з яким природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення, в тому числі соціальних та моральних явищ

Натурфілософія – філософія природи, система умоглядних витлумачень природи, що розглядається в її цілісності

Наука – сфера інтелектуальної діяльності людини, функцією і завданням якої є вироблення і теоретична систематизація знань, що в своїй сукупності складають наукову картину світу

Наукова картина світу – узагальнена цілісна система уявлень про властивості й закономірності природи і світу в цілому, що є синтезом природничо-наукових та суспільно-історичних понять і принципів

Науково-технічний прогрес – цілісний взаємозумовлений поступ науки і техніки, що ґрунтується на широкому пізнанні та застосуванні зовнішніх сил і закономірностей природи

Націоналізм – ідейно-політична течія. Що виражає прагнення народу до національного, культурного і політичного самовираження і самоутвердження

Нація – природно-історична спільність людей, що складається на основі духовно-культурних особливостей, спільності території та соціально-економічних зв'язків

Небуття – поняття, що означає заперечення буття, його відсутність, тотожне поняттю “ніщо”

Неокантіанство – напрям у філософії XIX – XX ст., що ставив за мету повернення до вихідних принципів теорії пізнання та етики Канта

Неоплатонізм – напрям у філософії, згідно з яким творцем світу є надчуттєве “єдине”, яке шляхом еманациї (випромінювання) виділяє з себе світовий розум, світову душу, природу

Неопозитивізм – один із напрямів філософії ХХ ст., сучасний позитивізм, основними проблемами якого є роль знаково-символічних засобів науки, природи і функції математизації і формалізації знання тощо

Неореалізм – течія в англо-американській філософії ХХ ст., одним із вихідних принципів гносеології якої є визнання здорового глузду як способу пізнання об’єкта, що безпосередньо входить у свідомість

Неотомізм – філософська школа в католицизмі, що виходить з учення Т.Аквінського; природу і суспільство проголошує продуктом божественного творення, наполягає на гармонії віри і розуму

Несвідоме – термін психології для позначення сфери психічної діяльності, яка не бере участі у свідомому ставленні людини до світу і проявляється через інтуїцію, мимовільний спогад, гіпнотичний стан, сновидіння тощо

Нігілізм – світоглядно-філософська позиція, що ґрунтується на запереченні культурних цінностей, релігійних і моральних норм, історичного минулого

Нірвана – у буддизмі – стан спокою, що досягається шляхом повного відсторонення від життєвих благ та задоволень, злиття душі з духовною, божественною першоосновою світу; перен. спокій, блаженство

Ніцшеанство – філософська течія, в основі якої лежать ідеї Ф. Ніцше “про переоцінку всіх цінностей” європейської духовної культури і звернення до ірраціоналізму і суб’єктивізму

Номіналізм – напрям у середньовічній схоластичній філософії, що визнавав первинними одиничні речі, а загальні поняття – їх “іменами”

Ноосфера – оболонка Землі, що охоплена розумною діяльністю людини
Ноумен – у філософії Платона та середньовічній схоластиці термін, який означає те, що пізнається розумом, на противагу даному в чуттях

Нус – одне з основних понять античної філософії, що означало поєднання всіх можливих актів свідомості й мислення, яким підпорядковані космос і людина, думка, розум

О

Обскурантизм – вороже ставлення до науки, прогресу; мракобісся

Об'єкт – предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання, діяльності людини

Об'єктивний – такий, що існує поза свідомістю та незалежно від неї; о. реальність – матеріальний світ у всій його багатогранності, все, що існує насправді незалежно від людської свідомості; безсторонній, неупереджений, такий, що відповідає дійсності

Об'єктивізм – світоглядна позиція, що в пізнанні соціально-політичних явищ ґрунтується на безсторонності та відсутності їх оцінок

Об'єктивна істина – в теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта

Об'єктивний ідеалізм – один із напрямів філософії, що визнає первинність духу (ідеї) щодо матеріального світу

Одиничне – поняття, яким фіксуються окремі речі, явища і події, що визначаються просторово-часовими межами та визначаються просторово-часовими межами та індивідуальними якостями

Ойкумена – заселена людиною частина земної кулі

Оказіоналізм – визнання будь-яких причино-наслідкових зв'язків як зумовлених божественним впливом

Окультизм – термін, що означає вчення, які визнають існування надприродних явищ і сил і виробляють практичні способи взаємодії з ними (магія, спіритизм)

Олігархія – політичне та економічне панування, правління невеличкої групи

Онтогенез – перебіг розвитку індивідуального організму

Онтологія – розділ філософії. Що вивчає фундаментальні принципи та найзагальніші сутнісні характеристики буття

Операціонізм – напрям філософії та методології науки, що зводить теоретичне знання до емпіричних процедур виміру та опису

Оракул – у давніх греків, римлян та народів Давнього Сходу – жрець, котрий давав віруючим відповіді, продиктовані божеством, а також – місце, де робилися ці пророкування, напр., Дельфійський О.

Оратор – особа, що виступає із промовою на зібранні; красномовна людина, що має талант виступати перед широким загалом

Організація – внутрішня впорядкованість, узгодженість у взаємодії диференційованих і водночас автономних частин цілого; об'єднання людей, що реалізують певну програму і діють за визначеними правилами і процедурами

Ортодоксальний – той, хто неухильно сповідує певне вчення, напрям, систему поглядів; той, хто суворо дотримується якогось вчення у його первісному чи загальному вигляді

Остракізм – у Давній Греції – вигнання громадян, небезпечних для держави, шляхом таємного голосування, що проводилося черепками, на яких вказувалися імена вигнанців; *перен.* вигнання, переслідування

Оцінка – вираження ставлення (через схвалення чи осуд) до явищ соціальної дійсності та вчинків людей

Очевидність – безпосередня даність істинності певних знань, на противагу тим, істинність яких потребує доведення

П

Паліатив – засіб, що не забезпечує остаточного розв'язання завдання;

Пам'ять – здатність до відтворення минулих вражень і досвіду, інформації про зовнішній світ і внутрішній стан для подальшого використання в перебігу життєдіяльності

Панегірик – ораторська промова хвалебного змісту; похвальне слово; надмірне вихваляння когось, чогось

Панісламізм – релігійно-політична течія в ісламі, що проповідує єдність і солідарність усіх мусульман, незалежно від соціальної, національної, расової відмінностей, на основі їх рівності перед Аллахом

Панлогізм – філософський принцип, згідно з яким дійсність тлумачиться як логічне самовираження через поняття, ідею субстанції, що мислить сама себе

Пантеїзм – філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі)

Парадигма – теорія або модель постановки проблем, що виступає як зразок у розв'язанні послідовних завдань у процесі наукового дослідження

Парадокс – думка, судження, що різко розходиться зі звичайним, загально усталеним, таке, що (іноді лише на перший погляд) суперечить здоровому глуздові; несподіване явище, що не відповідає звичним уявленням

Патетичний – пристрасний, схвильований, сповнений почуттів, пафосу

Патристика – термін, яким позначають сукупність філософсько-теологічних дисциплін християнських мислителів (отців церкви) 2-8 ст.

Патрицій – представник привілейованого стану, родової знаті у Давньому Римі

Патріархат – останній період первіснообщинного ладу, який характеризувався панівним становищем чоловіка у господарстві та суспільному житті

Пафос – піднесеність душевного стану, хвилювання і пристрасть; категорія античної естетики

Пацифізм – антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких війн

Перипатетик – учень чи прихильник давньогрецької філософської школи Арістотеля

Перманентний – постійний, такий, що безперервно триває

Персоналізм – один із напрямів сучасної філософії, що визнає людську особистість (персону), первісною творчою реальністю, а Бога – верховною творчою особистістю

Перцепція – сприйняття, безпосереднє відображення дійсності органами чуттів

Песимізм – світосприйняття. Сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони

Підсвідоме – активні психічні стани, що перебувають поза центром смислової діяльності, але впливають на хід свідомих процесів

Пієтет – глибока повага, шанобливе ставлення до кого-небудь, чого-небудь

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення явищ зовнішнього світу і внутрішнього життя, процес нагромадження знань

Платонізм – напрям в античній філософії, що ґрунтується на вченні Платона, згідно з яким буття тотожне ідеям і визначається ними

Платонічний – духовний, нематеріальний

Плебей – представник найнижчої верстви у Давньому Римі; у середні віки й пізніше – плебеї – широкі верстви міської бідноти, простого люду

Плем'я – форма етнічної та соціальної організації первісного суспільства

Плутократія – державний устрій, за якого політична влада належить групі найбагатших представників панівного класу

Плюралізм – філософський принцип, згідно з яким існує множинність засад чи видів буття; визнання співіснування та рівноцінності ідейно-світоглядних позицій

Погранична ситуація – поняття філософії екзистенціалізму, яке позначає звичайний стан людини, що вимагає від неї концентрування і напруження всіх сил і дозволяє досягти неможливого у звичайних обставинах

Позитивізм – напрям у філософії і науці, який визнає справжніми знаннями ті, що базуються на досягненнях позитивних наук, а тому не потребують філософії

Полігамія – форма шлюбу, за якої кожен може перебувати в шлюбі одночасно з кількома партнерами

Політеїзм – одна із історичних форм релігії, що ґрунтується на поклонінні багатьом богам

Політика – сфера суспільної діяльності, в основі якої лежить проблема завоювання, утримання і використання державної влади

Поняття – думка, що відображає в узагальненій формі предмети і явища через виділення їх спільних і специфічних ознак

Популяція – сукупність особин біологічного виду, що заселяє певну територію і здатна до саморегуляції і самовідтворення

Постулат – твердження, що приймається без доказів як вихідне положення

Потенція – можливість, здатність, сила, що існує у прихованому вигляді й може виявитися за певних умов

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, що виражають ставлення людей або соціальних груп до права та його здійснення в державі

Православ'я – один з трьох основних напрямів християнства (східно-візантійський), що остаточно оформився після 1054 року

Прагматизм – напрям сучасної філософії, згідно з яким істинним вважається не те, що відповідає об'єктивній дійсності, а те, що дає практично корисні результати

Праксеологія – система знань і практичних рекомендацій з метою раціональної організації різноманітних видів діяльності людини та створення їх оптимальних моделей

Практика – протилежний теорії спосіб освоєння світу з метою його предметного перетворення; переведення суб'єктивного в площину об'єктивного

Праця – специфічно людський спосіб цілеспрямованого, опосередкованого предметними і духовними засобами перетворення зовнішнього світу з метою задоволення потреб

Предикат – у логіці один з двох термінів судження, в якому вказується на властивість чи особливість предмета (суб'єкта судження)

Предмет – категорія, що позначає певну цілісність, виділену з множини об'єктів у процесі діяльності чи пізнання

Преформізм – учення, згідно з яким у зародкових клітинах організму містяться структури, що визначають основні риси розвитку і будови організмів наступних поколінь

Принцип – основне первісне положення якої-небудь теорії, вчення тощо; внутрішнє переконання людини, погляд на стан речей

Принцип верифікації – принцип встановлення істинності наукових тверджень за допомогою даних відчуттів

Принцип фальсифікації – спосіб формування логічного критерію істинності, за яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне інше твердження, яке з нього випливає, не є хибним

Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує поглибленого дослідження і розв'язання

Провіденціалізм – релігійне розуміння історії як прояв волі Бога, здійснення наперед визначеного божественного плану

Прогрес – напрям розвитку, що характеризується переходом від нижчого до вищого, від менш організованого до більш організованого, досконалого

Пропаганда – діяльність, спрямована на поширення серед людей певних ідей, учень і поглядів і формування в них відповідних світоглядних позицій

Протестантизм – один із напрямів християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації; один з основних догматів – спасіння через особисту віру

Протилежність – категорія, що відображає властивості, процеси, тенденції, які взаємно виключають одне одного

Протяжність – одна з характеристик простору, що притаманні механічним та фізичним тілам і системам та їх взаємозв'язкам

Психоаналіз – загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань, що започатковані З. Фрейдом

Психологізм – напрям у філософії та соціології, що визнає психологію основною філософською і соціологічною наукою

Психологія – наука про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності тварини і людини

Псюхе – поняття давньогрецької філософії, в якому розвиваються уявлення про ідеально-духовні елементи реальності

Р

Раціоналізм – філософський напрям, що вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання

Реалізм – у середньовічній філософії напрям, що ґрунтувався на визнанні того, що загальні поняття є реальними духовними сутностями і субстанціями речей

Реальність – те. Що існує насправді, поза свідомістю – об'єктивна реальність, а у свідомості – суб'єктивна реальність

Революція – глибокі якісні зміни в розвитку яких-небудь явищ природи, суспільства чи пізнання

Регрес – перехід від вищих форм поступу до нижчих, рух назад, зміни на гірше

Редукція – процес або дія, змістом яких є зменшення, спрощення чогось

Релігія – специфічний тип світогляду, відповідна поведінка і сукупність дій, що ґрунтуються на вірі в існування надприродних сил (Бога)

Релятивізм – методологічний принцип, який полягає в абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання, а також моральних норм і принципів

Ренесанс – епоха Відродження – епоха в культурному та ідейному розвитку низки країн Європи (XIV – XVI ст.), зумовлена зародженням буржуазних відносин; основним ідейним змістом антифеодальної культури Р. був гуманізм (термін Р. – умовний, оскільки зводить увесь смисл цього історичного явища до відродження античної культурної спадщини)

Ретроспекція – спосіб розгляду, осмислення подій сучасності під кутом зору минулого, виявлення в ньому тенденцій, наявних у сучасності

Рефлекс – опосередкована нервовою системою реакція організму на вплив зовнішнього і внутрішнього середовища

Рефлексія – спосіб мислення, що спрямований на осмислення й усвідомлення пізнавального акту й пізнання внутрішнього світу людини

Реформація – соціально-політичний та релігійний рух XVI – XVII ст. в Європі, спрямований проти феодалізму та католицької церкви

Речовина – один із видів матерії, що має просторову обмеженість, масу спокою і є предметом дослідження фізики, хімії тощо

Ригоризм – суворе, неухильне, надмірно дріб'язкове дотримання певних принципів, правил, переважно з питань моральності

Риторика – ораторське мистецтво, наука про красномовство, що вивчає способи побудови мовлення з метою переконання слухачів й досягнення естетично-емоційного ефекту

Ритуал – одна з форм символічних дій, що виражає зв'язок суб'єкта з системою соціальних відносин і цінностей

Рід – за первісного ладу – форма спільності людей, пов'язаних кровною спорідненістю; у логіці – характеристика класу предметів

Річ – окремий предмет об'єктивного світу, що має відносну відособленість і сталість

Розвиток – незворотна, спрямована й закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, поступальна зміна явищ матеріального та духовного

Розсудок – спосіб інтелектуальної діяльності відповідно до заданих схем і шаблонів, без проникнення у змістовну сутність поняття

Розум – вища форма творчої інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і опирається на розкриття їхньої природи і змісту

Рух – спосіб існування матерії, невід'ємна властивість будь-яких її утворень, що охоплює собою всі зміни та процеси, які відбуваються у сфері природи і духу

С

Сакралізація – введення у статус священного предметів, явищ, подій, людей тощо

Сакральний – той, що відноситься до сакрального, священного

Самосвідомість – усвідомлення людиною чи соціальною групою самої себе, свого місця й ролі в природі й суспільстві

Свідомість – вищий рівень психічної активності людини як соціальної істоти; цілеспрямоване і творче відображення об'єктивної дійсності у формі образів й понять

Світ – універсальна предметність, що протистоїть людині, стосовно якої людина визначається як суб'єкт, що створює власний духовний світ

Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона осмислює й оцінює своє ставлення до світу і визначає своє призначення і місце в ньому

Свобода – сутнісна характеристика людини, що полягає в її здатності діяти відповідно до своїх інтересів і цілей і ґрунтується на виборі можливих способів, форм і напрямів діяльності

Свобода волі – філософське поняття, що позначає філософсько-етичну проблему зумовленості (детермінованості) чи самовизначення людської волі

Свобода совісті – спосіб морального самовизначення людини у ставленні до явищ суспільного життя

Секуляризація – процес звільнення від впливу релігії різноманітних сфер життя суспільства і людини, позбавлення церкви певних майнових прав, впливу на політичне життя тощо

Семантика – розділ мовознавства, а також логіки, що вивчає зміст значення і смисл слів і виразів і співвідношення між ними

Семіотика – загальна теорія систем знаків, кожному з яких надається певне значення

Сенсибельний – філософський термін, яким позначають предмети і явища світу, що досягаються за допомогою відчуттів

Сенсуалізм – напрям у теорії пізнання, що визначає відчуття основною формою і джерелом знань

Символ – форми виразу духовного змісту за допомогою матеріальних предметів та образів, що виступають як знаки цього змісту

Синтез – метод дослідження якого-небудь явища у його єдності та взаємозв'язку частин; узагальнення, зведення до єдиного цілого даних, здобутих аналізом

Синтоїзм – національна релігія японців, що сформувалася в 6 – 7 ст. на базі родоплемінних культів

Системний підхід – напрям у методології соціально-наукового пізнання, що ґрунтується на дослідженні об'єктів як систем

Скептицизм – філософське вчення, що піддає сумніву можливість достовірного пізнання світу

Слово – структурно-семантична одиниця мови, що відображає результати досвіду й пізнання світу

Смерть – природне і закономірне (можливе неприродне і випадкове) завершення життя будь-якого живого організму

Смисл – особливий зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, явища та процеси світу й надає їм певного значення в системі культури

Смисл буття – поняття світогляду, в якому відображено фундаментальну проблему існування людини як унікальної, активної і творчої особистості

Совість – категорія етики, що позначає моральне почуття, в якому виявляється самооцінка особою її дій і вчинків у системі усталених моральних норм

Софістика – спосіб міркувань, що ґрунтується на навмисному порушенні законів логіки й оголошенні хибних умовиводів істинними

Соціалізація – процес становлення особистості на основі засвоєння нею елементів культури й соціальних цінностей

Соціалізм – соціально-утопічне вчення про суспільство соціальної рівності, яке ґрунтується на суспільній власності

Соціальна верства – соціальна група, що має проміжні, недостатньо виражені соціальні характеристики (природні або суспільні відмінності)

Соціальна група – відносно стала сукупність людей, що є складовим елементом соціальної структури певного суспільства

Соціальна екологія – сукупність наук, що досліджують взаємодію між людськими спільнотами та навколишнім географічним, соціальним і культурним середовищем, а також вплив результатів цієї взаємодії на фізичне і психічне здоров'я людини

Соціальна психологія – наука, що вивчає закономірності, специфічні риси психічної діяльності та поведінки соціальних спільностей, їх взаємодію та вплив на соціальну поведінку особи

Соціальне середовище – суспільні, матеріальні та духовні умови, що оточують людини, забезпечують її існування, формування та діяльність

Соціальний прогрес – провідна тенденція розвитку суспільства, що відзначається гармонізацією суспільних відносин, удосконаленням технології та духовно-культурним зростанням людини

Соціальний простір – сукупність умов, що визначають можливості для реалізації людиною, соціальною групою чи суспільством потреб, потенцій і здібностей

Соціобіологія – напрям у філософії та соціології, що досліджує еволюційно-біологічні передумови соціальної поведінки людини

Соціологія – наука про суспільство як систему та про окремі соціальні інститути, а також про процеси і групи стосовно суспільства в цілому

Соціометрія – галузь соціальної психології, предметом вивчення якої є міжособистісні взаємини в малих соціальних групах

Спадковість – здатність організмів передавати ознаки від батьків до нащадків

Спекулятивний – тип теоретичного знання, що виводиться без звернення до досвіду, за допомогою рефлексії і спрямований на основні засади буття, культури, науки

Спиритизм – містична течія, послідовники якої вірять в існування потойбічного світу душ і духів і можливість спілкування з ними за допомогою спеціальних ритуалів

Спиритуалізм – філософські погляди, згідно з якими дух є першоосновою дійсності, що як безтілесна субстанція існує поза матерією і незалежно від неї

Споглядання – емпіричний ступінь пізнання, в основі якого лежить безпосереднє чуттєве відображення об'єкта

Спостереження – свідоме й цілеспрямоване сприйняття, зумовлене завданнями пізнання й діяльності

Спростування – обґрунтування хибності або сумнівності якогось судження, твердження

Стереотип – звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ

Стиль – індивідуальна манера, своєрідні, неповторні особливості діяльності, творчості, мислення, висловлювання

Стохастичний – випадковий, імовірний

Структурно-функціональний аналіз – один із принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення

Суб'єкт – носій предметно-практичної й духовної діяльності, джерело активності й творчості, спрямованих на об'єкт

Суб'єктивізм – світоглядна позиція, що абсолютизує роль суб'єкта й недооцінює об'єктивні закономірності в розвитку світу та його освоєнні

Суб'єктивне – те, що властиве суб'єктові, визначається його діяльністю; духовна діяльність людини як суб'єкта

Суб'єктивний ідеалізм – ідеалістичний філософський напрям, що заперечує існування зовнішнього, матеріального світу; його представники вважають, що основою всіх явищ є людська свідомість, а зовнішній світ існує у свідомості суб'єкта

Сублімація – психічний процес перетворення й переведення енергії інстинктів у сферу соціальної діяльності і культурної творчості

Субстанція – незмінна основа всього існуючого, протилежна всьому мінливому й випадковому; матерія, природа

Субстрат – загальна основа різноманітних явищ, основа спільності або подібності однорідних явищ

Сугестія – вплив, навіювання

Судження – форма думки, в якій стверджується або заперечується щось стосовно предметів чи явищ

Суспільні відносини – взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності

Суспільство – відносно відособлена від природи частина матеріального світу, система зв'язків і відносин між людьми, що складаються між ними в процесі життєдіяльності

Сутність – філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі й пізнається на рівні теоретичного мислення

Схоластика – тип середньовічної релігійної філософії, що відзначалася поєднанням догматичних тверджень з раціональною, логічною проблематикою

Сцієнтизм – світоглядна позиція, згідно з якою наукові знання являють собою найвищу культурну вартість і достатню умову орієнтації людини у світі

Сюрреалізм – один із напрямів сучасного мистецтва, представники якого проголосили підсвідомість (сни, галюцинації, нереальні зв'язки предметів і явищ) джерелом мистецтва

Т

Табу – категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони

Табула раса – термін сенсуалістичної філософії, що позначає стан свідомості новонародженої людини, в якій відсутні будь-які знання через відсутність досвіду

Тавтологія – повторення одного й того ж визначення, фрази іншими, близькими за змістом словами

Талмуд – збірник догматичних, релігійно-етичних і правових законоположень іудаїзму

Творчість – продуктивна діяльність, що здатна породжувати щось якісно нове у матеріальній і духовній сферах

Теза – визначальне істотне твердження в певній концепції, теорії; твердження, що потребує доказу, аргументації

Теїзм – релігійно-філософське вчення, що ґрунтується на розумінні бога як нескінченної особи, що створила світ і визначає процеси і події в ньому

Телеологія – вчення, що пояснює закономірний зв'язок явищ природи не об'єктивними причинами, а метою, наперед визначеною волею Бога

Темпераменти – сукупність психічних властивостей людини, що фізіологічно пояснюються основним типом вищої нервової діяльності і виявляються у поведінці людини, напруженості й урівноваженості перебігу її психічної діяльності

Тенденція – напрям, спрямування розвитку якого-небудь явища чи процесу

Теогонія – сукупність міфів про походження богів, що притаманна політеїстичним релігіям

Теократія – форма правління, за якої політична влада належить духовництву

Теологія – богослов'я, система теоретичного викладу, тлумачення й обґрунтування ідеї Бога, релігійних тверджень

Теорія – система вірогідних наукових знань про якусь сукупність об'єктів, яка описує, пояснює й передбачає явища певної предметної галузі

Теорія відносності – фізична теорія, з якої випливає філософський висновок про простір-час як неподільну форму існування матерії

Теорія пізнання (гносеологія, епістемологія) – розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, його закономірностей та можливостей, відношення знання до реальності тощо

Теорія факторів – соціологічні концепції, що пояснюють суспільний процес впливом одного або сукупності факторів

Теорія цінностей (аксіологія) – філософське вчення про природу цінностей, їх місце і взаємозв'язки в реальності та структурі ціннісного світу людини

Теософія – релігійно-філософське вчення, що проголошує предметом пізнання божественну мудрість, а його джерелом – містичну інтуїцію та одкровення

Термін – слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя

Техніка – сукупність штучних, взаємопов'язаних засобів праці, спрямованих на перетворення природи з метою виробництва матеріальних і духовних благ та користування ними

Технократія – соціальна концепція, що стверджує потребу у встановленні політичної влади технічними працівниками; соціальний прошарок вищих функціонерів виробництва й управління

Толерантність – терпимість до чужих думок, вірувань, переконань

Томізм – напрям схоластичної філософії і теології католицизму, започаткований Томасом Аквінським

Тотальність – повнота, всезагальність, всеохопність, всеосяжність усіх сторін предмета (дійсності)

Тотемізм – одна із форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в кровну спорідненість і надприродний зв'язок певної родової групи і якоїсь тварини, рослини, предмета

Тотожність – рівність предметів або думок, збіг усіх їхніх властивостей, що дає змогу розглядати їх як один і той самий предмет або думку

Традиція – відносно стійкі утворення соціальної та культурної спадщини, що передаються і зберігаються від покоління до покоління

Трактат – наукова праця, в якій докладно розглянуто якесь окреме питання або проблему

Трансцендентальний – поняття, що виражає загальні надчуттєві (трансцендентні) форми буття, які пізнаються до будь-якого досвіду, апіорно (простір, час)

Трансцендентний – той, що лежить поза межами свідомості й пізнання, поза звичайним світом

Тривіальний – звичайний, буденний, заяложений, неоригінальний

Тріада – єдність, утворювана трьома частинами; три стадії (теза, антитеза, синтез), що в ідеалістичній філософії Гегеля характеризують діалектичний розвиток

Труїзм – загальновідома істина, банальність

У

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в спрямованості та зосередженості на певних об'єктах

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального, або від менш загального до більш загального

Умовивід – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних тверджень (засновків) можна одержати нове твердження (висновок)

Уніати – прихильники та віруючі греко-католицької церкви, що утворилася в 16 – 17 ст. і поєднує елементи православ'я і католицизму

Універсалії – термін схоластичної філософії для позначення загальних понять

Універсальний – різнобічний, всеохоплюючий; різноманітного призначення, який виконує різноманітні функції

Універсум – Всесвіт, світ як ціле в єдності всіх його об'єктів, проявів і властивостей

Унітарний – об'єднаний, єдиний, який становить єдине ціле; спрямований на об'єднання, єдність

Уніфікація – приведення до єдиної форми чи системи

Упанішади – загальна назва релігійно-філософських творів, що коментують Веди, найдавніші пам'ятки індійської літератури

Урбанізація – зосередження промисловості та населення у великих містах; процес зростання ролі міст у розвитку суспільства

Урбанізм – напрям у мистецтві та літературі ХХ ст., основна тематика якого – описання життя сучасного міста

Утилітаризм – принцип оцінки всіх явищ із погляду їхньої користі, можливості бути засобом для досягнення якоїсь мети

Утопія – фантазія, мрія, що не ґрунтується на науковому вивченні закономірностей розвитку суспільства, немає реальних підстав для здійснення

Уявлення – здатність пам'яті до створення образу раніше сприйнятого предмета; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання

Ф

Фабула – послідовне, стисле викладення події, фактів, вчинків героїв, зображених у художньому творі

Факт – справжня подія, явище; дійсність, реальність

Фактор – рушійна сила, причина, умова будь-якого процесу, явища

Фантасмагорія – фантастичні картини й фігури, одержані за допомогою різних оптичних пристроїв; фантастичне уявлення про щось; маячні видіння, щось нереальне; химерне, дивне перетворення, зміна

Фаталізм – форма світогляду, згідно з яким будь-яка подія чи людський вчинок визначені наперед і виключають випадковість і вільний вибір

Феномен – явище, що досягається в чуттєвому досвіді, об'єкт чуттєвого споглядання

Феноменалізм – філософське вчення, згідно з яким основними об'єктами пізнання є феномени, а не сутності речей

Феноменологія – напрям сучасної філософії, предметом пізнання якого є рефлексія свідомості про свої акти і зміст, пізнання людського існування і культури

Феодалізм – суспільний устрій, для якого властива перевага натурального господарства, особисте економічне підпорядкування, ієрархізація соціальної структури

Фетишизм – одна з форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в надприродні властивості предмета

Фідеїзм – в релігійному світогляді утвердження пріоритету віри, одкровення перед розумом і науковим знанням

Фізикалізм – одна з концепцій неопозитивізму, що полягає у вимозі перекладу речень конкретних наук на мову фізики

Філогенез – процес історичного формування і становлення певного виду організмів

Філософія – один із типів світогляду, теоретичне осмислення людиною свого ставлення до світу, виражене у формі ідей, принципів, категорій

Філософія життя – один із напрямів філософії ХІХ – ХХ ст., основним поняттям якого є “життя”, як цілісна реальність, що досягається за допомогою інтуїції

Філософія історії – розділ філософії, предметом якого є пізнання й інтерпретація історії як цілісного процесу

Філософія культури – розділ філософії, що досліджує сутність і значення культури в житті людини і суспільства

Філософія науки – напрям сучасної філософії, що досліджує структуру наукового знання, засоби й методи наукового пізнання, способи розвитку й обґрунтування знання

Філософія природи – уможлядне тлумачення природи, що розглядається в її цілісності

Філософська антропологія – філософське вчення про людину та її сутність; течія в сучасній філософії, що теоретично узагальнює природничі й гуманітарні науки про людину

Флюїд – особлива невагома рідина, за допомогою якої пояснювали явища тепла, магнетизму, електрики; за містичними уявленнями спіритів, -- особливий психічний струм, що виходить з людини

Флуктуючий – швидкоплинний, мінливий

Форма – будь-який зовнішній вигляд, обрис предмета, якому відповідає внутрішній зміст

Формалізація – метод, що полягає в заміні всіх змістовних термінів символами

Формальна логіка – наука, що вивчає форми мислення та структуру наукового знання

Фрейдизм – психологічне і філософське вчення, розроблене австрійським лікарем-психіатром З. Фрейдом

Фундаменталізм – крайня форма консерватизму в релігійних течіях (протестантизм, іслам)

Фундаментальний – міцний, вагомий, надійний, ґрунтовний, глибокий

Функціональна психологія – напрям у психології ХІХ – ХХ ст., який обстоював ідею цілісності психіки, що реалізує свої відправлення як доцільний зв'язок організму й середовища

Функціональна школа – течія в соціології, згідно з якою суспільство є єдиною соціальною системою, де кожний елемент виконує певну соціальну функцію

Функція – спосіб реалізації можливостей речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту

Футурологія – наука про майбутнє, наукове передбачення й проектування майбутнього

Х

Характер – цілісний і стійкий індивідуальний склад душевного життя людини, що проявляється в окремих актах і станах її психічного життя

Харизма – виняткова здібність, божий дар

Хасидизм – релігійно-містичний рух єврейства, що склався в надрах іудаїзму внаслідок його пристосування до нової соціально-економічної та духовної ситуації (в Україні 18 ст.)

Холізм – напрям у сучасній філософії, який розглядає цілісність світу як наслідок творчої еволюції і спрямовується нематеріальним і непізнаваним “фактором цілісності”

Християнство – одна з трьох найбільших релігій світу, що виникла в I ст. до н.е. і засновником якої вважається Ісус Христос

Ц

Цивілізація – ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, суспільного розвитку в цілому

Цинізм – нахабне, зневажливе, презирливе ставлення до норм моралі, загальноприйнятих норм поведінки

Ціле – поняття, що виражає завершену, стійку внутрішньо зумовлену органічну єдність об’єкта, його відносну відокремленість від навколишнього середовища

Ціле покладання – один із визначальних компонентів діяльності людини, що відзначається свідомим формуванням цілей, яким підпорядковані програма і вибір дій та створення засобів їх досягнення

Ціль – ідеальний, наперед визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомлених потреб людини

Цінність – категорія, що позначає позитивне значення явищ природи або соціокультурної сфери

Ч

Час – категорія, що позначає притаманну матерії, окремим її речам і проявам, а також духовним явищам і внутрішнім станам людини, зміну, що характеризується послідовністю, тривалістю, інтенсивністю

Частина – вираження органічного складника цілого, що містить у собі індивідуальні властивості, а також цілого, до якого він належить

Чисте мистецтво – естетична концепція, що утверджує самоцінність мистецтва та незалежність його від суспільного життя

Ш

Шаріат – сукупність юридичних і релігійних норм, заснованих на Корані; мусульманське право

Шіїзм - це один із головних напрямів ісламу, прибічники якого визнають право духовного й політичного керівництва (імамат) лише за нащадками пророка Мухаммеда через його двоюрідного брата й зятя Алі ібн Абу Таліба.

Шовінізм – проповідування національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам інших націй, розпалювання національної ворожнечі та ненависті до інших рас і націй

Шлюб – історично зумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, що визначає їхні права та обов'язки одного щодо іншого та щодо дітей

Я

Я – духовний центр людської особистості, індивідуальності, що свідомо й діяльно ставиться до самої себе і через себе – до зовнішнього світу

Явище – категорія, що позначає зовнішні властивості, процеси і зв'язки предмета, що пізнаються шляхом безпосереднього живого споглядання

Якість – категорія, що позначає притаманну речам специфічну визначеність, яка тотожна з їхнім буттям і відрізняє їх від інших речей

II. РОЗДІЛ
«ПРАВОЗНАВСТВО»

2.1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Правознавство» є формування у студентів правової культури мислення, освоєння правових теорій, концепцій, ідей, які можуть стати основою розвитку світогляду сучасного фахівця та методологічним інструментарієм для студентів, опанування базовими знаннями з правознавства.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Правознавство» є:

- ознайомлення студентів з основними поняттями, принципами та положеннями правознавства, сучасними методологічними концепціями, виявлення методологічної ролі юридичного знання в розумінні суспільних проблем;

- формування у студентів здібностей до самостійного аналізу складних явищ суспільного життя;

- формування вмінь логічно мислити, міркувати й сміливо висловлювати свою точку зору;

- з'ясування специфіки правознавства, закономірностей виникнення, розвитку та функціонування права, його структури, взаємозв'язку та взаємодії з іншими сферами культури;

- формування цілісного уявлення про права людини, як засадничої цінності суспільства.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у студентів вищої освіти повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- *здатність* вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі, основному фундаментальному положенні теорії держави і права;
- *готовність* студента вищої освіти до високих результатів інтелектуального, культурного, правового, морального, духовного, фізичного та професійного саморозвитку та самовдосконалення;
- *здатність* використовувати юридичні закони, як орієнтир для людського самовдосконалення;
- *здатність* студента вищої освіти до компетентної самостійної роботи, використовуючи основні технічні засоби знаходження та опрацювання інформації в глобальних комп'ютерних мережах;
- *здатність* правильно ставити цілі, проявляти наполегливість в їх досягненні;
- *здатність* формулювати власну точку зору на основі опрацювання юридичних першоджерел;
- *здатність* формулювати та відстоювати свою думку на актуальні проблеми сучасності, спираючись на правову спадщину;
- *готовність* демонструвати базові уявлення про основні теоретичні положення правознавства.

спеціальні:

- *готовність* грамотно вести дискусії, застосовуючи фундаментальні правові категорії;
- *здатність* використовувати в пізнавальній діяльності базові знання в галузі правознавства, застосовувати методи логічного аналізу, теоретичного та емпіричного дослідження;

- *здатність* використовувати одержані знання у процесі розвитку національної культури, гуманізму, демократії й особистого духовного самовдосконалення;

- *здатність* орієнтуватися в релігійних питаннях як теоретичного, так і практичного характеру;

- *здатність* розуміти пізнання як специфічну форму відношення людини до світу, природу та сутність людського пізнання, його можливості, рівні, форми, ознаки достовірності, юридичні закони;

- *здатність* орієнтуватися у методології зміни історичних парадигм правознавства.

- *готовність* застосовувати юридичні знання в безпосередній практичній і науковій діяльності, аргументовано вести дискусію;

- *здатність* користуватися методологічним арсеналом правознавства у власних наукових дослідженнях;

- *здатність* орієнтуватись у системі конституційного законодавства України, аналізувати його зміст;

- *здатність* ефективно захищати свої конституційні права;

результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Правознавства» студент повинен:

- *знати* предметну область правознавства, пам'ятати або відтворювати правові факти (терміни, юридичні закони, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи тощо);

- *вміти* інтерпретувати вивчений матеріал з правознавства, знати як пояснити юридичні закони;

- *вміти* прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань;

- *вміти* застосовувати на практиці нормативно-правові акти, правові ідеї, концепції, методологію та понятійний апарат для розв'язання конкретних юридичних задач та проблем;

- *вміти* аналізувати інформацію з правознавства, розділяти її на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних;

- *вміти* презентувати теоретичний і практичний матеріал з правознавства для масової аудиторії;

- *знати* сутність, походження, функції держави;

- *знати* елементи системи права і системи законодавства.

2.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОЗНАВСТВА. ОСНОВИ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. Основні теорії виникнення держави і права: теологічна, патріархальна, договірна, психологічна, насильства, органічна, космічна, технократична тощо. Роль держави і права в організації суспільства та здійсненні політичної влади. Поняття «держава» її ознаки та функції. Внутрішні й зовнішні функції держави. Форма держави: форма державного правління, форма державного устрою. Держава та особистість. Право як особливий вид соціальних норм. Поняття, ознаки та функції права Правові інститути і галузі права. Поняття «законність», «правопорядок», «суспільний порядок», «дисципліна». Право громадян України на захист. Поняття та структура правовідносин. Правомірна і протиправна поведінка. Поняття правопорушення та юридична відповідальність. Принципи, види й цілі юридичної відповідальності.

ТЕМА 2. ПРОВОА АНТРОПОЛОГІЯ. ОСОБИСТІСТЬ І ПРАВО. Поняття та структура правовідносин. Правомірна і протиправна поведінка. Поняття правопорушення та юридична відповідальність. Принципи, види й цілі юридичної відповідальності. Право і мораль: проблеми співвідношення. Справедливість у системі цінностей права. Проблема свободи і відповідальності людини. Діалектика категорій «правова свобода» та «правовий обов'язок». Головне призначення права.

Адміністративно-правові правовідносини як один з видів правовідносин. Цивільно-правові (або цивільні) правовідносини.

ТЕМА 3. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. Декларація про державний суверенітет України: основні положення і значення. Акт проголошення незалежності України. Конституція: поняття і види. Загальна характеристика Конституції України. Порядок внесення змін до Конституції України. Державні символи України. Правовий статус української мови та мов національних меншин. Поняття громадянства України. Правовий статус громадян. Порядок набуття громадянства України. Порядок припинення громадянства України. Правовий статус іноземців, осіб без громадянства та біженців. Конституційні права і свободи людини і громадянина. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Правовий статус національних меншин в Україні. Сучасні міжнародно-правові механізми захисту прав людини. Право громадян на об'єднання у політичні партії та громадські організації. Право на свободу світогляду та віросповідання. Гарантії права на освіту. Права та обов'язки учнів та студентів. Зміст загального військового обов'язку та способи його здійснення. Порядок проходження альтернативної (невійськової) служби. Поняття референдуму. Види референдумів в Україні.

ТЕМА 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ. Суспільні відносини, що регулюються цивільним правом. Суб'єкти цивільних правовідносин. Громадяни як суб'єкти цивільного права. Визнання

громадянина безвісно відсутнім та оголошення його померлим. Поняття, ознаки і види юридичних осіб. Поняття цивільної угоди та цивільного договору. Види договорів. Поняття та строки позовної давності. Представництво та довіреність. Особисті немайнові права громадян та їх захист. Право власності. Форми власності в Україні. Захист права власності. Поняття зобов'язання. Способи забезпечення зобов'язання. Право інтелектуальної власності. Поняття, підстави і види цивільно-правової відповідальності. Спадкування за законом і за заповітом. Поняття підприємницької діяльності та порядок державної реєстрації її суб'єктів. Поняття і види підприємств. Поняття і види господарських товариств. Обмеження монополізму і недобросовісної конкуренції в Україні. Правове регулювання інвестиційної діяльності. Умови і порядок визнання суб'єктів підприємницької діяльності банкрутами.

ТЕМА 5. ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. Предмет та джерела адміністративного права. Державна служба та служба в органах місцевого самоврядування. Поняття, ознаки та склад адміністративного правопорушення (проступку). Адміністративна відповідальність. Види адміністративних стягнень. Порядок накладання адміністративних стягнень. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх.

ЛЕКЦІЯ 6. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. Предмет та джерела шлюбно-сімейного права. Поняття шлюбу, умови і порядок його укладання. Особисті і майнові

права і обов'язки подружжя. Порядок розірвання шлюбу та визнання його недійсним. Взаємні права і обов'язки батьків і дітей. Порядок усиновлення дітей.

ЛЕКЦІЯ 7. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. Кримінальне право як галузь права. Загальна характеристика кримінального права. Кримінальний закон, його дія в просторі і часу. Поняття злочину. Склад злочину. Поняття і мета покарання. Види покарань. Обставини, що виключають злочинність діяння. Стадії злочину. Співучасть у злочині. Покарання: поняття, мета, види. Кримінальна відповідальність і її підстави.

2.3. Рекомендована література

Основна

1. Правознавство: підручник / Г.І. Балюк, Е.Ф. Демський, В.С. Ковальський [та ін.]; за відп.ред. О.В. Дзери. - 11-те вид., перероб.і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2017.

2. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та ін.]; за заг.ред І. С. Гриценка. К.: Юрінком Інтер, 2015.

3. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. К.: Юрінком Інтер, 2015.

4. Мельник Р. С., Мосьондз С. О., Адміністративне право України у схемах та коментарях. К.: Юрінком Інтер, 2014.

5. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: Навчальний посібник / М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, А. І. Дрішлюк, Т. С. Ківалова [та ін.]; за ред. М. К. Галянтича. К.: Юрінком Інтер, 2011.

6. Копейчиков В.В., Основи конституційного права України. Навчальний посібник. К.: ЮрінкомІнтер, 2010.

7. Копейчиков В.В., Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник. К.: ЮрінкомІнтер, 2009.

8. Трудове право: підручник / [В.В. Жернаков, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко та ін.]; за заг. ред. В.В. Жернакова; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". Х.: Право, 2013.

9. Трудове право України: словник-довідник / Уклад.: І.М. Якушев, О.В. Старчук; за ред. І.М. Якушева. Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013.

10. Поліщук М.С. Правознавство: навчальний посібник для студентів не юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.С. Поліщук, М.І. Логвиненко. Х.: Право, 2014.

11. Цивільне право України: навчальний посібник: у 2 ч. / за заг. Ред. Кройтора В.А., Кухарєва О.Є., Ткалича М.О. - Запоріжжя: Гельветика, 2016. Ч. 1 / [Апанасюк М.П. Та ін.] 2016; Ч. 2 / [Аврамова О.Є. Та ін.] 2016.

12. Актуальні проблеми спадкового права: [Навч. посібник] / за заг. Ред. Ю.О. Заїки, О.О. Ловяка. К.: КНТ, ЦУЛ, 2014.

13. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності. Академічний курс: Підручник. - К.: Правова єдність, 2011.

Допоміжна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Конституція України від 28.06.1996 - URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/para4175#n4175>; (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>)

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. -// Відомості Верховної Ради України. - 1971. - (Додаток до № 50). - Ст. 21. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3. Проект Трудового кодексу України № 1658, розроблений народними депутатами України В. Гройсманом, Л. Денісовою, М.

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.09.2017 (ОФІЦ. ТЕКСТ). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. - 312 с. - (Кодекси України).

5. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.09.2017 (ОФІЦ. ТЕКСТ). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. - 212 с. - (Кодекси України).

6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 (із змінами та доповненнями станом на 01.09.2017; відповідає офіційному текстові). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017.

7. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.09.2017 (ОФІЦ. ТЕКСТ). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. - 408 с. - (Кодекси України).

8. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 // Відомості Верховної Ради України, 1990. - № 3.

9. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 // Відомості Верховної Ради України, 1991. - № 38.

10. Про державний кордон: Закон України від 04.11.1991 // Відомості Верховної Ради України, 1992. - № 2.- URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

11. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 із змінами. - // Відомості Верховної Ради України, 1997, № 2, ст. 4.

12. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/137/98-вр>.

13. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012. - // Юридичний вісник України № 35 (1-7 вересня 2012).

14. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 із змінами. - // Відомості Верховної Ради України, 1999, № 45, ст. 397.

15. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001- URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14_102.

16. Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1993 № 245. - // Урядовий кур'єр, № 54, 1993.

17. Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій: Наказ Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28.06. 1993 № 43. - // Юридичний вісник України № 49 (6-12 грудня 2008).

18. Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 № 170. - // Юридичний вісник України № 1-2 (5-18 січня 2008).

19. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників: спільний Наказ Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту

населення України від 29.07.1993 № 58. - // Юридичний вісник України № 1-2 (5-18 січня 2008).

20. Правила відшкодування власником підприємства, установи та організації шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.06.1993 № 472.

21. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

22. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

23. Порядок складання та вимоги до санітарно-гігієнічних характеристик умов праці": Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2004 № 614. - // Юридичний вісник України № 13 (2-8 квітня 2005).

24. Положення про порядок формування і затвердження вимог найманих працівників або профспілки: Наказ Національної служби посередництва і примирення від 13.05.2003 № 192. - // Юридичний вісник України № 25 (21-27 червня 2003).

25. Положення про порядок підготовки і прийняття рішення трудового арбітражу при вирішенні колективного трудового спору (конфлікту): Наказ Національної служби посередництва і примирення від 20.07.2004 № 107. - // Юридичний вісник України № 32 (07-13 серпня 2004).

26. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.1992 № 9. - // Юридичний вісник України № 49 (6-12 грудня 2008).

2.4. ПРИКЛАД ЗАВДАНЬ

І РІВЕНЬ - ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗАКРИТОЇ ФОРМИ

1. Який кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам:

- а) Кримінальний кодекс України;
- б) Адміністративний кодекс України;
- в) Податковий кодекс України.

А	Б	В

2. Здатність своїми діями набувати для себе цивільні права і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання:

- а) цивільна правоздатність;
- б) деліктоздатність;
- в) цивільна дієздатність.

А	Б	В

3. Людина перейшла вулицю у недозволеному місці, норми якої галузі права вона порушила:

- а) трудового права;
- б) адміністративного права;
- в) державного права.

А	Б	В

4. Фундаментальна галузь права, органічно пов'язана з виконавчою владою; є сукупністю юридичних норм, які регулюють суспільні відносини управлінського характеру переважно у сфері державного управління в процесі здійснення завдань і функцій виконавчої влади:

- а) адміністративне право;
- б) сімейне право;
- в) конституційне право.

А	Б	В

5. Найвищий орган виконавчої влади, який перебуває у подвійному підпорядкуванні, оскільки згідно з Конституцією він відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) центральні органи виконавчої влади;
- в) державні комітети.

А	Б	В

6. Правовий документ, зроблений у встановленій законом формі розпорядження дієздатного громадянина на випадок смерті про належне йому майно.

- а) угода;
- б) заповіт;
- в) договір.

А	Б	В

7. Конституція - це основний державний закон, що має вищу юридичну силу і регулює всі основоположні правові норми. Всі країни світу керуються таким законом. Які держави живуть без Конституції:

- а) Великобританія, Канада, Нова Зеландія, Швеція, Сан-Марино, Ізраїль, США;
- б) Великобританія, Канада, Нова Зеландія, Швеція, Сан-Марино, Ізраїль, Лівія;
- в) Великобританія, Канада, Нова Зеландія, Швеція, Німеччина, Ізраїль, Лівія.

А	Б	В

8. Обсяг і межі благ, які держава зобов'язалася гарантувати людині і суспільству:

- а) свободу і багатство;
- б) здоров'я і щастя;
- в) права і свободу.

А	Б	В

9. Галузь права України, що регулює відносини, які виникають у процесі реалізації особою права на працю:

- а) трудове право;
- б) сімейне право;
- в) конституційне право.

А	Б	В

10. Образ візуалізації адміністративного права:

- а) серп і молот;
- б) сокира;
- в) поліцейський.

А	Б	В

11. Заборонено звільняти за ініціативою адміністрації:

- а) вагітних жінок;
- б) самотніх жінок, у яких немає чоловіка;
- в) жінок, які мають дітей до 5 років;

А	Б	В

12. Згідно з ст. 98 Кримінального Кодексу України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані основні види покарань:

- а) штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк;
- б) штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення права займати певні посади;
- в) штраф, громадські роботи, виправні роботи, позбавлення права займати певні посади, позбавлення права отримати грамоту або іншу винагороду.

А	Б	В

13. Метод адміністративного права:

- а) діалектичний;
- б) імперативний;
- в) метафізичний.

А	Б	В

14. Особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини

справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань:

- а) експерт;
- б) потерпілий;
- в) прокурор.

А	Б	В

15. Сімейні правовідносини регулюються такими методами:

- а) методи дозволу, припису і заборони;
- б) деструктивний та методологічний методи;
- в) імперативний і диспозитивний;

А	Б	В

16. Функція конституційного права котра полягає в тому, що для всіх галузей права вихідними є встановлені нормами конституційного права принципи організації та функціонування державного та суспільного ладу, визначені ним основні права та свободи людини та громадянина:

- а) системоутворююча;
- б) інформаційна;
- в) ідеологічна.

А	Б	В

17. Автор роботи «Левіафан»:

- а) Ж.Ж.Руссо;
- б) Дж.Локк;
- в) Т. Гоббс.

А	Б	В

18. Яка країна вважається батьківщиною адміністративного права:

- а) Велика Британія;
- б) Німеччина;
- в) Франція.

А	Б	В

II РІВЕНЬ - ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ВІДКРИТОЇ ФОРМИ

1. Конституційні гарантії – це _____
2. Презумпція невинності – це _____
3. Фізична особа – це _____
4. Юридична особа – це _____
5. Цивільна правоздатність – це _____
6. Цивільна дієздатність – це _____
7. Емансипація – це _____
8. Юридична відповідальність – це _____
9. Шлюб – це _____
10. Криміналіст – це _____

ІІІ РІВЕНЬ - ТЕОРЕТИЧНІ І ТВОРЧІ ПИТАННЯ

1. Поясніть закономірності виникнення держави і права.
2. Визначте основні положення Закону України «Про вищу освіту». Назвіть різновиди порушень академічної доброчесності в Україні (Закон України «Про освіту»).

ГЛОСАРІЙ

А

Абсентеїзм – ухиляння від участі у виборах, зборах тощо як одна з форм пасивного протесту проти виборчої системи, систематична відсутність представників колегіальних органів на засіданнях.

Адвокатура – це загальнодержавне об'єднання адвокатів – осіб, що здійснюють професійне надання правової допомоги.

Адміністративна інформація (дані) – це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції. Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративне судочинство – діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних

управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди.

Адміністративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюється органами внутрішніх справ.

Адміністративний позов – звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

Адміністративний процес – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Адміністративний суд – суд загальної юрисдикції, до компетенції якого віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ.

Адміністративні дані – дані, отримані на підставі спостережень, проведених органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, віднесених до їх компетенції.

Адміністративно-господарський штраф – це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності.

Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого не може бути меншим ніж 1250 мінімальних заробітних плат і який поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної

вартості. Акціонерні товариства створюються в формі публічних або приватних товариств.

Апеляційними загальними судами є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва, військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-орських Сил України, а також Апеляційний суд України. У разі необхідності замість апеляційного суду області можуть утворюватися апеляційні загальні суди, територіальна юрисдикція яких поширюється на декілька районів області.

Апеляційними спеціалізованими судами є апеляційні господарські суди, апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах.

Аудит (лат. *auditor* – слухати) – перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Б

Банкрутство – процес, коли майно індивідуума чи організації, нездатної оплатити борги, забирається за рішенням суду і розподіляється по справедливості між кредиторами після попередніх сплат, таких як податки і заробітна плата працівникам організації-банкрута. Процес може бути ініційований або особою-боржником (добровільне банкрутство), або будь-ким з кредиторів, якому боржник не може виплатити борг (вимушене банкрутство). Доти, поки доки банкрут не розрахується з боргами, його фінансова діяльність жорстко обмежена.

Біржовий контракт – договір між членами біржі відносно виконання угоди на поставку біржового товару проти його оплати.

Бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджетна установа – орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади, органами влади чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевих бюджетів.

Валютний контракт – угода (договір) про обмін на встановлену дату однієї валюти на іншу за встановленим заздалегідь курсом.

Відкритий контракт – контракт на біржі, який не ліквідується на кінець дня.

Виключне право – право, коли жодна особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на те відповідного дозволу (ліцензії).

Відокремлений підрозділ юридичної особи – це філія, інший підрозділ юридичної особи, що знаходиться поза її місцезнаходженням та виробляє продукцію, виконує роботи або операції, надає послуги від імені юридичної особи, або представництво, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Виконавче провадження – сукупність дій органів і посадових осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів

(посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених законодавством.

Г

Гарантійний контракт – контракт, який передбачає відповідальність підрядника за експлуатаційні якості продукції, забезпечення її ремонту чи заміни в межах обумовленого терміну. Генеральна довіреність видається на вчинення широкого кола угод та юридичних дій (наприклад, генеральною є довіреність, яка видається керівникові філії юридичної особи)

Глобальний контракт – контракт із широким діапазоном взаємних зобов'язань сторін.

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, яка спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. Господарський процес – не просто сукупність дій, урегульованих нормами господарського процесуального права, а їх визначена система. Діяльність господарського суду по розгляду і вирішенню підвідомчих йому спорів здійснюється в певній логічній послідовності по стадіях процесу. Процесуальні дії, які здійснюють учасники господарського процесу, залежно від мети їх здійснення і змісту, складають стадії господарського процесу. В кожній стадії процесуальні відносини носять специфічний характер, який визначається об'єктом цих відносин, суб'єктним складом учасників на кожній стадії, змістом і метою процесуальних дій.

Господарське товариство – юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Громадянин – людина яка належить до певної територіальної спільноти — міста, країни тощо. Ця приналежність є формально юридично оформленою. Як член певного соціуму громадянин має певні права та обов’язки, щодо цього соціуму і підпорядковується певним (прийнятим в громаді) нормам і законам.

Громадянство – формально зафіксований правовий статус людини, зв’язок людини (фізичної особи) з певною державою, належність до цієї держави. Громадянство передбачає певну сукупність взаємних політичних, соціальних та інших прав та обов’язків.

Д

Деліктоздатність – це здатність нести юридичну відповідальність за невиконання обов’язків або за вчинення різних правопорушень.

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об’єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз’яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також

до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції.

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єкт господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлюється Конституцією та законами України.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державний резерв – особливий державний запис матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених Законом України «Про державний матеріальний резерв». У складі державного резерву створюється незнижуваний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання).

Дієздатність – здатність суб’єкта своїми діями набувати і здійснювати суб’єктивні права та юридичні обов’язки.

Довгостроковий договір (контракт) – будь-який договір на виготовлення, будівництво, установку або монтаж матеріальних цінностей, що входять до складу основних фондів замовника або складових частин таких основних фондів, а також на створення нематеріальних активів, пов’язаних з таким виготовленням, будівництвом, установкою або монтажем (послуг типу “інженіринг”, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та розробок), за умови, що такий контракт не планується завершити раніше ніж через 9 місяців з моменту здійснення перших витрат або отримання авансу (передоплати).

Довіреність – письмове уповноваження, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

Договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків.

Договір концесії (концесійний договір) – договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування надає на платній та строковій основі суб’єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об’єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до цього Закону з метою задоволення громадських потреб.

Додаткова заробітна плата – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати,

передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Є

Єдиний митний тариф України – це систематизований звід ставок яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на територію України або вивозяться за межі цієї території.

З

Загальне майно – частина допоміжних приміщень житлового комплексу, що можуть використовуватися згідно з їх призначенням на умовах, визначених у статуті об'єднання (гаражі, в тому числі підземні, майстерні тощо).

Загальний оподатковуваний дохід – будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню згідно з Законом України “Про податок з доходів фізичних осіб”, нарахований (виплачений) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду. Загальний оподатковуваний дохід складається з доходів, які підлягають кінцевому оподаткуванню при їх нарахуванні (виплаті); доходів, які підлягають оподаткуванню у складі загального річного оподаткованого доходу; доходів, які оподатковуються за іншими правилами, визначеними цим Законом.

Загальний місячний оподатковуваний дохід дорівнює сумі оподатковуваних доходів, виплачених (нарахованих) протягом такого звітного податкового місяця.

Загальний річний оподатковуваний дохід дорівнює сумі загальних місячних оподатковуваних доходів, отриманих (нарахованих) протягом такого звітного податкового року.

Закон – це нормативно-правовий акт, що регулює найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм).

І

Індекс споживчих цін – показник, що характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання.

Індксація грошових доходів населення – встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодувати подорожчання споживчих товарів і послуг.

К

Казначейські зобов'язання – боргові цінні папери, що імітуються державою в особі її уповноважених органів, розміщуються винятково на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

Командитне товариство – товариство, в якому разом з одним чи більше учасників, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за

зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один чи більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників).

Контракт – письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов'язання.

Контракт на вивчення – контракт на попередню розробку проекту.

Контракт “під ключ” – контракт, який передбачає зведення і введення в експлуатацію повністю готового об'єкта контрагентом замовника, який взяв на себе роботи зі здачі об'єкта.

Л

Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лі однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (про. майна, за умови сплати лізингоодержувачеи періодичних лізингових платежів).

Ліквідатор – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому цим Законом порядку.

М

Місцеве самоврядування – право та спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

Моральна шкода – втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб (Пункт 3 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” від 31.03.95 № 4).

Н

Норма права (правова норма) – формально визначене, загальнообов’язкове правило поведінки, що регулює суспільні відносини, закріплене в праві і забезпечене державою. Всі норми права в сукупності складають об’єктивне право, а регулюючі лише певний круг суспільних відносин – галузь права.

О

Обмежувальна ділова практика – здійснення індивідуальних або колективних заходів, спрямованих на обмеження конкуренції та монополізацію виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і одержання надприбутків.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для

охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Оренда – засноване на договорі строкове платне володіння і користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Оренда житлових приміщень – господарська операція, що передбачає надання житлового будинку або квартири її власником у користування іншій фізичній чи юридичній особі на визначений строк або безстроково, для цільового використання та за орендну плату.

Оренда землі – господарська операція, що передбачає надання орендодавцем землі у користування іншій фізичній чи юридичній особі на визначений строк, за цільовим призначенням та за орендну плату.

Основна заробітна плата – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Особи без громадянства – особи, які не належать до громадянства будь-якої держави.

П

Первинний документ – документ, який містить відомості про господарські операції та підтверджує її здійснення.

Перевірка – обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їхніх підрозділів. Наслідки перевірки оформляються довідкою або доповідною запискою.

Підприємництво, підприємницька діяльність – самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Повне товариство – товариство, всі учасники якого проводять спільну підприємницьку діяльність і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Посадова особа – особа, як правило, керівник або заступник керівника державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Право власності – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном на свій розсуд і в своїх інтересах, усуненням усіх третіх осіб від протиправного втручання у сферу його володіння цим майном, а також обов'язки власника не порушувати прав та законних інтересів інших осіб.

Правомочність володіння – це юридично забезпечена можливість власника бути в безпосередньому фактичному зв'язку з річчю. Володіння треба розуміти як постійну можливість матеріального зв'язку власника з річчю. При наявності юридичних підстав володіння називають титульним. Воно пов'язане з волевиявленням власника.

Володіння може бути фактичним і юридичним, законним, незаконним і давнішим.

Правомочність користування – це заснована на законі можливість вилучення корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб. Право користування може належати не тільки власникам, але й іншим особам на підставі, зокрема, цивільно-правових договорів або адміністративних актів.

Правомочність розпорядження – це закріплена нормами права за власником можливість визначити долю належної йому речі шляхом знищення, відчуження або передачі її в тимчасове володіння іншим особам. Правомочність розпорядження може запроваджуватися в юридичну практику через поняття повного господарського відання.

Припис – обов'язкова для виконання у визначені строки письмова вимога посадової особи органу державного нагляду (контролю) суб'єкту господарювання щодо усунення порушень вимог законодавства.

Природна монополія – стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги).

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Простий компенсаційний контракт – контракт, який передбачає взаємну поставку товарів за узгодженими між сторонами цінами на рівну вартість.

Разова довіреність видається для вчинення однієї конкретної угоди або іншої юридичної дії (наприклад, довіреність на отримання зарплати, на підписання певного договору).

Р

Ревізія – форма фінансового контролю. Її змістом є перевірка фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

Реципієнт – фізична або юридична особа, яка отримує кошти або матеріальні цінності, наприклад, субсидію.

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує

найману працю, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом).

Розумний строк – найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без не виправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

С

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страховий внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, яка займається діяльністю з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншою господарською діяльністю; будь-яка юридична або фізична особа, яка здійснює контроль над суб'єктами господарювання, група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Суб'єкти банкрутства (боржники чи банкрути) – юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, неспроможні своєчасно виконати свої зобов'язання перед кредиторами або перед бюджетом.

Суб'єкти підприємницької діяльності (підприємці) – громадяни України, інших держав, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності які здійснюють діяльність метою якої є отримання прибутку; юридичні особи всіх форм власності, встановлених Цивільним кодексом України

Суб'єктивне право власності – це юридично забезпечена можливість власника володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном на свій розсуд і в своїх інтересах шляхом здійснення щодо свого майна будь-яких дій, які не суперечать законодавству і не порушують права та охоронювані законом інтереси інших осіб, а також можливість захисту від усіяких протиправних втручань до свого володарювання над належним йому майном.

Сублізинг – це вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу.

Суборенда – угода про передачу орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

Судова експертиза – дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію

про обставини справи, що знаходиться у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду.

Т

Товариство з додатковою відповідальністю – об'єднання (товариство), створене за згодою юридичними особами чи громадянами (фізичними особами) шляхом об'єднання їхнього майна з метою здійснення господарської діяльності, статутний фонд якого розділений на частки визначених установчими документами розмірів, а в статуті передбачена конкретна майнова відповідальність учасників при недостатності засобів товариства. У цьому випадку учасники товариства відповідають по його зобов'язаннях у межах, визначених статутом пропорційно їх часткам.

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення! спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Третейський розгляд – процес вирішення спору і прийняття рішення третейським судом.

Третейський суддя – фізична особа, призначена чи обрана сторонами погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана відповідно до Закону України “Про третейські суди” для вирішення спорів у третейському суді.

Трудовий контракт – письмова угода, яка визначає організаційні, економічні та правові стосунки між роботодавцем і працівником.

У

Угоди – дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов’язків. Угоди можуть бути односторонніми і дво- чи багатосторонніми (договори).

Ф

Фізична особа – в цивільному праві термін, що використовується для позначення людини (громадянина) як учасника правових відносин. Фізична особа також підпорядковується певним нормам та правилам поведінки.

Фіктивне банкрутство – завідомо неправдива офіційна заява громадянина – засновника (учасника) або службової особи суб’єкта господарської діяльності, а так само громадянина – підприємця про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов’язань перед бюджетом є фіктивним банкрутством.

Ш

Шкода (у цивільному праві) – точно не визначене поняття. Інколи визначають Шкоду заподіяну національному товаровиробнику як: істотну перешкоду створенню чи розширенню національним товаровиробником виробництва подібного товару.

Ю

Юридична особа – суб’єкт права, здатний від власного імені набувати права і обов’язки, за умови реєстрації у встановленому законом порядку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

При розробці критеріїв оцінки за основу бралася повнота і правильність відповіді, глибина освоєння історико-філософських теорій, концепцій, ідей та культура філософського мислення.

Тестові завдання закритої форми з вибором однієї правильної відповіді оцінюються по 1 балу кожне. До кожного з таких завдань пропонується 3 варіанти відповідей, серед яких лише одна є правильною. Із запропонованих відповідей слід вибрати правильну та певним чином її позначити. Завдання вважатиметься виконаним правильно й студент отримує 1 бал, якщо обрано та певним чином позначено правильний варіант відповіді.

Завдання вважатиметься виконаним неправильно й студент отримує 0 балів, якщо позначено неправильний варіант відповіді; позначено два або більше варіантів відповіді, навіть якщо поміж них є правильний; не позначено жодного варіанта відповіді.

Тестові завдання відкритої форми оцінюються по 5 балів кожне.

Завдання вважатиметься виконаним повністю й студент отримує 5 балів, якщо відповідь правильна.

Завдання вважатиметься виконаним частково правильно й студент отримує 1 – 5 бали, якщо відповідь правильна, але неповна.

Завдання вважатиметься виконаним неправильно й студент отримує 0 балів, якщо записано неправильну відповідь або не записано відповідь.

Теоретичні і творчі питання (2 питання) оцінюються по 16 балів кожне. В своїх відповідях студенти повинні продемонструвати глибину філософських знань, логічність, лаконізм і послідовність викладення матеріалу, аргументованість власних суджень, оригінальність мислення та володіння науковим стилем.

Заявка

на участь у I етапі Всеукраїнської студентської олімпіади

з дисципліни «Філософія» / «Правознавство»

Дані учасника олімпіади

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю): _____

Факультет: _____

Курс, група: _____

Телефон: _____

e-mail: _____

Дані керівника учасника олімпіади

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю): _____

Місце роботи: _____

Посада: _____

Науковий ступінь, вчене звання: _____

Телефон: _____

e-mail: _____

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

В. А. ФЕДЬ Г. Д. ЄМЕЛЬЯНЕНКО Л. В. АБИЗОВА

***МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ
І ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ
ОЛІМПІАДИ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
«ФІЛОСОФІЯ» ТА «ПРАВознавство»***

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку _____.

Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 22,25.

Наклад _____ прим. Зам. № _____.

Видавництво Б.І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

---

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та

радіомовлення України від 24.03.2008 р.
